

En olydig sodomit

Om Magnus Eriksson och det heteronormativa regentskapet

Henric Bagerius & Christine Ekholst

Få – om ens någon – har blivit mer smutskastade än Magnus Eriksson (1316–1374). Samtida källor anklagar honom för lättsinne, vällust och högmod. De vet också att berätta om liderlighet, sodomitiska handlingar och kärleken till en riddare – en tillgivenhet som gränsade till besatthet. Till hans skarpaste kritiker hörde Birgitta Birgersdotter som efter sin död helgonförklarades. Det är i hennes gudomliga uppenbarelser som eftervärldens nedsvärtade bild av kungen har sin upprinnelse; omkring ett femtiotal av dem rör Magnus Eriksson och hans drottning, Blanche av Namur. Birgittas relation till kungaparet var till en början god. En tid var hon hovmästarinna hos drottningen, och hennes planer på en ny klosterorden stöddes av Magnus och Blanka. Men efter ett misslyckat korståg mot Novgorod vändes Birgittas förhoppningar på kungens regentskap i bitter besvikelse. Tonen blir hård och oförsonlig i hennes uppenbarelser om kungaparet, och i flera av dem för hon en hätsk propaganda mot Magnus och hans familj. Hon kallar honom ”olydnadens son” och menar att han är styrd av ”djävulska råd”.¹

I en skrift som bör ha tillkommit hösten 1360 eller våren 1361 formulerar Birgitta tanken att tiden är kommen för ett tronskifte.² Hennes upprorsmanifest uppmanar fyra män i det svenska riket att i hemlighet uppsöka Magnus Eriksson och med skärpa förebrå honom för hans olydnad, vantro och förräderi. Men allra först ska de konfrontera honom med vissa uppgifter om hans könsliv. Han har nämligen det fulaste ryktet – både i och utanför riket – som en kristen människa kan ha; det ryktas att han har haft samlag med män (*natura bland mz mannum*). Och det är sannolikt att det förhåller sig så, skriver Birgitta, för Magnus älskar män mer än han älskar sin gud, sin hustru och sin egen själ.³

Hennes tankar om att kungen ägnade sig åt samkönat umgänge utvecklades i en nidskrift utarbetad efter hans avsättning.⁴ Författaren till *Libellus de Magno Erics rege* är okänd men tros ha tillhört kretsen kring Birgitta och vill med sin pamflett rättfärdiga detroniseringen.⁵ Skriften berättar att Magnus

av motvilja undvek sexuellt umgänge med sin hustru och utförde könsliga handlingar som bröt mot naturen och sedvänjan. Därtill lät han upphöja en riddare som både kungen och drottningen älskade och överlämnade nästan hela riket åt honom.⁶

Att Birgittas försök att utmåla Magnus Eriksson som homosexuell har fläckat hans anseende är ett obestridligt faktum, skriver Birger Bergh i sin biografi över det svenska helgonet. Men därav kan man inte dra slutsatsen att anklagelserna är grundlösa, menar han. Om någon skulle vågat tala ut i frågan så hade det varit just Birgitta.⁷ Michael Nordberg är av en annan uppfattning. Birgitta ansåg nog att kritiken mot kungen var berättigad, menar Nordberg, men hennes anklagelser mot honom har inget som helst bevisvärde. De berättar mer om hennes egna värderingar och fördomar.⁸ Även Hans Furuhausen anser att lite talar för att kung Magnus hade ett homosexuellt förhållande med sin älskade riddare – eller någon annan för den delen – men, tillägger han, Birgittas påståenden går heller inte att motbevisa.⁹

Nu är det inte oproblemiskt att använda homosexualitetsbegreppet i en medeltida kontext. Som Ruth Mazo Karras poängterar har varje tid sina sexuella identiteter, och under medeltiden förefaller distinktionen mellan en aktiv och passiv roll i könsakten ha varit långt viktigare än den mellan homosexuellt och heterosexuellt begär.¹⁰ Huruvida medeltidens människor upplevde sexualiteten som en identitet har livligt diskuterats de senaste decennierna. I en uppmärksammad studie från 1980 skriver John Boswell att *gay people* – definierade som ”persons who are conscious of erotic inclination toward their own gender as a distinguishing characteristic” – också fanns på medeltiden.¹¹ För honom är homosexualiteten tidlös i den meningen att samkönat begär alltid givit en sexuell identitet, oavsett om människan kallat sig homosexuell eller inte. Boswells bok väckte stark genklang hos många läsare men mötte också skarp kritik, särskilt från forskare som betraktade hans förhållningssätt till sexualiteten som alltför essentialistiskt.¹² Sexuella identiteter är sentida konstruktioner, hävdade man och anknöt till Michel Foucaults diskussion om sodomitens omvandling till homosexuell:

Sodomit – den gamla civilrättens och den gamla kanoniska rättens sodomi – var en typ av förbjuden handling; utövaren av den var bara dess juridiska subjekt. Den homosexuelle på 1800-talet har blivit en personlighet med ett förflutet, en historia och en barndom, en karaktär, en livsform.¹³

Idag är kritiken mot Boswell mildare. Så menar David Halperin att Foucaults distinktion mellan sodomi och homosexualitet ska förstås som en diskursiv analys och inte en socialhistorisk beskrivning. Den vill visa på ett nytt sätt att tala om samkönad sexualitet. Foucaults syfte var aldrig att avfärda historiska

undersökningar av hur sexuella identiteter skapades i förmodern tid.¹⁴ Hans påstående är inte heller giltigt för alla medeltida samhällen; ett antal historiska källor visar att män som hade sex med andra män uppfattades – om inte av sig själva så åtminstone av andra – som tillhörande en särskild grupp med särskilda begär.¹⁵ Men det innebär inte att dessa män var homosexuella. Vår tids homosexualitet är av annat slag, påpekar Mark D. Jordan: "The identities are different, as are the notions about identity itself."¹⁶

Av det skälet ser vi ingen mening i att försöka fastställa huruvida Magnus Eriksson var homosexuell eller inte. En sådan bestämning kan aldrig bli annat än reducerande och anakronistisk. Inte heller frågan om han var sodomit låter sig besvaras. Intressantare att studera är den medeltida *konstruktionen* av Magnus Erikssons sexualitet. Vi vill diskutera varför Birgitta Birgersdotter och kretsen kring henne såg det som lämpligt och nödvändigt att inbegripa uppgifter om kungens sexualliv – och då särskilt hans samlag med män – när de i sina texter återskapade Magnus Erikssons karaktär och hans regentskap.

Att motivera en avsättning

Låt oss först återvända till Birgittas upprorsmanifest som finns bevarat i en pappershandskrift av hennes egen hand. Däri återger hon ett tilltal från Jungfru Maria som i en vision sett fyra av sina vänner stå framför sig. Dessa fyra beskrivs som mäktiga män och rådgivare i det svenska riket. Deras namn har varit nedtecknade i manifestet men senare strukits ut, antingen av Birgitta eller någon annan. I visionen talar jungfrun till de fyra och erbjuder dem sin hjälp, så att riket får en kung som kan styra det "till gudalika gärningar och hövisk sedvana".¹⁷ Den regerande kungen och hans ättlingar ska skiljas från makten, menar Jungfru Maria, eftersom Gud har utvalt en annan man som är född i riket att härskas. De fyra männen ombeds så att i hemlighet uppsöka kungen och ställa honom till svars på fyra punkter.

Den första är att han sannolikt haft samlag med män och därav fått det fulaste rykte som en kristen människa kan ha. Den andra ifrågasätter om han har den rätta tron, eftersom han besökt mässan trots att kyrkan förbjudit honom att göra så. Därefter ska han anklagas för att vara en rövare som fråntagit kronan både land och gods. Den fjärde och sista anklagelsepunkten formuleras i termer av förräderi. Kungen har förrått skåningarna, sina undersåtar och tjänstemän när han utlämnade dem åt deras värsta fiende. Här syftas på den danske kung Valdemar Atterdags erövring av Skåne sommaren 1360, och i texten påpekas att skåningarna aldrig kan vara säkra vare sig till gods eller liv så länge han lever. Efter dessa anklagelser ska de fyra männen uppmana kungen att bättra sig eller överlämna kronan till sin son. Om han inte gör så återstår endast att uppsöka några i ridderskapet, avslöja anklagelserna för dem

och förklara att de inte vill "tjäna en kättare eller förrädare".¹⁸ I det läget ska männen ta sig en ny ledare som kan gå i krig för att återerövra den förlorade landsdelen.

Upprørsmanifestet har diskuterats av flera historiker. Några har satt fokus på Birgittas roll som realpolitiker. Så gör Olle Ferm. I hans studie av upprørsmanifestet är huvudfrågan hur hon argumenterar för sin sak, och han menar att det är Magnus Erikssons brott mot landslagens bestämmelser om kungens plikter som ger Birgitta skäl att förorda en avsättning. Lagen gällde inte bara för kungen utan också för den politiska menigheten, resonerade Birgitta. Folket måste därför ta sitt ansvar och ingripa när kungen bröt mot lag och ordning.¹⁹ Hans Torben Gilkær vill istället se Birgittas upprørsmanifest som en aristokratisk programförklaring; det är en partsinlaga i en långvarig politisk konflikt.²⁰ Under sin regeringstid hade Magnus Eriksson lyckats utöka sin makt på aristokratins bekostnad. Rikets råd förbigicks allt oftare, och när Erik Magnusson, den svenske tronföljaren, gjorde uppror mot sin far i oktober 1356 hade han stöd av flera rådsmedlemmar. De delade hans avsky för den inflytelserike Bengt Algotsson, kungens favorit, och lyckades till sist driva denne ut ur riket. Efter Eriks död i juni 1359 måste Magnus Eriksson lova rådets män att aldrig låta Bengt Algotsson återvända.²¹ Dessa händelser hjälper oss att förstå Birgittas upprørsmanifest, menar Hans Torben Gilkær. Påpekanden om att kungen ska "styra riket efter råd av Guds vänner" och "lyda de män som är i hans tjänst" visar att hon vill begränsa kungens makt och stärka rådets roll som hans rådgivare.²²

Gottfrid Carlsson är en annan historiker som betonar upprørsmanifestets samtidspolitiska betydelse. Det är en politisk pamflett i religiös klädnad som uppmanar till handling, skriver han och konstaterar att Birgittas formuleringar måste varit verkningsfulla eftersom händelseförloppet i svensk politik faktiskt följer hennes profetia.²³ I april 1363 vände sig nämligen Karl Ulfsson av Ulvåsa, Birgittas äldste son, och några andra svenska stormän till Magnus Erikssons svåger, hertigen av Mecklenburg. De enades om att göra hertigens son Albrekt till svensk kung, och vid ett möte i Uppsala i februari 1364 avsattes Magnus och hans son Håkan som sedan en tid samregerat med sin far.²⁴

Ett äldre forskningsläge har velat se ett mer abstrakt fursteideal i Birgittas texter. Salomon Kraft och Ingvar Andersson menar att hon formulerade sina anklagelser inom ramen för ett dualistiskt tanke-system hämtat från kyrkofadern Augustinus läror om Gudsstaten.²⁵ Det är ett tanke-system i vilket tillvaron på jorden ses som präglad av en ständig kamp mellan den rättfärdiga Gudsstaten och dess motsats, djävulsriket. Gudsstaten kännetecknas av frid, harmoni och rättvisa medan djävulsriket utmärks av högmod och njutningslystnad. Det åligger alla människor att delta i striden för Gudsstaten, och kungen har ett särskilt ansvar att verka för att det goda segrar.²⁶

I det augustinska fursteidealet ställs *rex iustus* mot sin kontrast, *rex iniquus* (eller *rex iniustus*). En rättfärdig kung visar lydnad mot Gud och kyrkan. Han vidmakthåller fred och rättvisa i sitt rike och strider endast mot Guds fiender i ett rättfärdigt krig (*bellum iustum*).²⁷ *Rex iniquus*, en ond kung, är däremot ointresserad av att följa Guds vilja. Hans högmod och egenkärlek gör honom rovgirig, maktlysten och våldsbenägen; han är en tyrann som för erövringskrig för sin egen äras skull och endast verkar för fred då han kan tillfredsställa sina egna begär.²⁸

Under tyrannens styre är ingen last otänkbar. Djävulen inspirerar till de mest skamlösa synder. Hit måste vi också räkna samkönat umgänge, menar Gottfrid Carlsson. I Magnus Erikssons fall kan Birgitta ha ansett att samlag med män var ett självklart inslag i bilden av en *rex iniquus* och att hon av det skälet har återgivit ett rykte utan att pröva dess sanningshalt.²⁹ Olle Ferm, å andra sidan, beskriver hennes anklagelse som ett agitatoriskt inslag i upprorsmanifestet. För honom är sodomi ett slagord bland flera andra – röveri, kätteri och förräderi – som revoltörerna använde för att piska upp en regimfientlig stämning i landet.³⁰

Vårt perspektiv är ett annat. Vi förnekar inte att sodomi var en av många laster som kunde tillskrivas en *rex iniquus* eller att orden *natura bland mæ mannnum* gjorde aristokratins upprorstankar explosiva, men i Birgittas upprorsmanifest har de sodomitiska handlingar en djupare innebörd än så. Vi vill påstå att sodomianklagelsen är den allvarligaste i hennes stridsskrift. När jungfruns fyra vänner uppsöker kungen är ryktena om hans otukt med män det första som de ska beröra; han måste ställas till svars för att han älskar män mer än han älskar sig själv, sin hustru och sin gud. Det får sedan bilda utgångspunkt för den övriga kritiken.

I *Libellus de Magno Erici rege*, där alla förmodanden förvandlats till sanningar, markerar Magnus otuktshandlingar en skiljelinje i hans regentskap. "Vid samma tid började glädjen att förbytas i sorg", skriver författaren och redogör för hur kungen undvek samlag med sin hustru och istället ägnade sig åt köns Umgänge som bröt mot naturen och sedvänjan – och att hans vanrykte växte när han dessutom lät upphöja dem som deltog i utsvävningarna.³¹ I *Libellus de Magno Erici rege* är den avvikande sexualiteten central för förståelsen av Magnus Erikssons regering. Det är när han lierar sig med tyranner och ger fritt utlopp åt lusta (*cupiditas*) och högmod (*superbia*) i sitt rike som olyckorna hopar sig, konstaterar Ingvar Andersson.³² Sodomian är med andra ord inte härledd ur kungens vanstyre och orättfärdiga regentskap, som Gottfrid Carlsson antyder, tvärtom. Magnus Erikssons samlag med män utgör själva utgångspunkten i kritiken mot honom. Som sodomit är han oförmögen att regera sitt folk.

Här kan ett queerteoretiskt perspektiv ge analysen skärpa. Queer låter sig

bäst beskrivas som en könskritisk position från vilken samhället betraktas och tolkas. Det som förenar olika queerteoretiska perspektiv – för det finns flera – är en ovilja att se heterosexualiteten som naturlig och ursprunglig. Den är varken självklar eller nödvändig, även om den gärna utger sig för att vara det, och därför måste den problematiseras.³³ Ett queerteoretiskt perspektiv visar på luckor och överdrifter i heterosexualitetens berättelse om sig själv. Det har som mål att identifiera de strategier som utesluter samkönade begär, handlingar och relationer så att världen framstår som ordnad efter en naturgiven heterosexuell princip. Så kan en queer läsning av ett medeltida källmaterial avslöja hur viktig sodomi och annan gränsöverskridande könslighet var för att upprätthålla ett heterosexuellt normsystem.³⁴ W. M. Ormrod skriver:

The queering of a text is not principally about "outing" its author or its subject, but rather about revealing, and destabilising, the line that contemporaries drew between the hegemonic and the deviant. Queer studies, by recognising the strong desire of heteronormative culture to suppress the story of same-sex love, therefore offers a means of identifying substantive discourses on non-normative sex, gender and sexuality in texts that are usually merely allusive (and often necessarily elusive) about the subject.³⁵

En queer läsning av Birgittas uppenbarelser och *Libellus de Magno Erics rege* fäster vår uppmärksamhet vid texternas starka strävan att vidmakthålla en heteronormativ sexualitet som manifesteras i äktenskap och äktenskaplig samlevnad. Att avvika från det vi vill kalla ett heteronormativt regentskap var uppenbarligen så allvarligt att det kunde utgöra själva utgångspunkten för kritik mot en kung. Ur queerteoretisk synvinkel finns med andra ord goda skäl att betrakta den birgittinska kretsens referenser till kungens otuktiga leverne som något mer än ont förtal. Vi vill istället argumentera för att de sodomitiska handlingarna spelade en nyckelroll i såväl Birgittas kritik som nidskriftens försvar för aristokratins agerande. Sodomiten blev en tankefigur som fångade skevhetera i Magnus Erikssons regentskap: hans gudlöshet, hans lättsinne, hans vankelmod och hans benägenhet att ta råd av unga och depraverade män. Den gav Magnus kritiker möjlighet att framhäva hans olämplighet som kung, och den fick rättfärdiga hans avsättning.

Sodomitens tankefigur

Medeltida sodomianklagelser måste förstås i en kyrklig kontext där alla sexuella aktiviteter som inte ledde till att barn avlades sågs som syndiga.³⁶ Sodomi var först och främst en synd mot Gud och dessutom en mycket allvarlig sådan. Inom kyrkan talades om den onämnbare synden, och de medeltida

teologernas uppmaningar till tystnad vittnar om en oro för att den skulle smitta.³⁷ Det var en synd som alla kunde begå.³⁸ Teologernas terminologi om samkönad sexualitet saknade ofta precision, och de begrepp som användes – i regel ”synd mot naturen” och ”sodomi” – är ofta tvetydiga. Dessa begrepp rymde även andra sexuella handlingar, och det ledde till oklarhet om vilken synd som egentligen åsyftades. Det fanns därför en vaghet när medeltidens kyrkomän refererade till samkönat umgänge.³⁹

Det är ändå uppenbart att det anala samlaget mellan män bar på en laddning som andra ”sodomitiska” synder saknade. Mark D. Jordan menar att Thomas av Aquino fördömer samkönat umgänge på ett sätt som inte överensstämmer med hur han i övrigt placerar sodomi i sin moralteologiska kategorisering. För Thomas av Aquino var könsakten mellan män – i motsats till andra sexuella synder – en handling som riktades direkt mot Guds skapelseordning.⁴⁰ Det anala samlaget mellan män var så laddat att det stundom kom att betraktas som en symbol för själva syndandet.⁴¹

Sodomibegreppet var elastiskt och fyllt av associationer. Det förbands med heresi, häxeri och andra handlingar som utmanade den gudomliga ordningen. Under medeltiden sågs sexuella avvikelser som ett uttryck för en avvikande trosuppfattningen, och det ledde till att sodomiter antogs vara kättare.⁴² Men associationen gick också åt andra hållet; den som inte hade den rätta tron misstänktes för att bryta mot det sexuella normsystemet.⁴³ Det är inte en slump att ryktet om Magnus Erikssons samlag med män följs av ett ifrågasättande av hans gudstro i Birgittas upprorsmanifest. Dessa två anklagelser hängde samman och kunde stärka varandra.

Sodomins symboliserade också det främmande och annorlunda. Den förknippades med utländska seder och andra folkslag. Efter den normandiska invasionen av England talades det om ett onämnbart och skändligt brott som normanderna hade upptäckt hos frankerna och sedan gjort till sitt eget. Ett liknande beteende fanns hos österlandets muslimer, hävdade kristna korsfarare. Samlag mellan män påstods även förekomma bland morerna på den iberiska halvön.⁴⁴ De sodomitiska handlingarna ansågs vara gränsöverskridande, och de uppfattades som ett avsteg från det socialt accepterade. Sodomiten var en människa som bröt mot samhällets normer och på så vis utgjorde ett hot mot den politiska ordningen.

Det visade sig snart att sodomitens tankefigur med sina associationskedjor var ett mäktigt politiskt vapen. Sodomi var förvisso svår att bevisa men ännu svårare att motbevisa, och i det senmedeltida samhället förekom den allt oftare i politisk propaganda. Michael Goodich menar att det tidiga 1300-talet ”witnessed the revival of charges of homosexuality against political foes”.⁴⁵ Efter en långvarig konflikt med påven Bonifatius VIII lät den franske kungen Filip IV (1268–1314) kalla samman en grupp aristokrater och kyrkliga företrädare

till ett rådslag i Paris i juni 1303. Där läste en jurist upp flera anklagelser mot påven, och till de allvarligaste hörde sodomi och kätteri.⁴⁶ De grundade sig på vittnesmål från flera aristokrater, och det finns skäl att tro att anklagelserna hade lett till påvens avsättning om han inte hade avlidit i oktober samma år.⁴⁷

Mer känd är förmodligen Filip IV:s inblandning i rättegångarna mot riddarna av Tempelherreorden. De rika tempelherrarna bildade ett slags aristokratisk enklav i det franska kungadömet, och det kunde inte Filip IV acceptera; han gjorde anspråk på full suveränitet i sitt rike.⁴⁸ Uppgifter om otuktshandlingar mellan ordens medlemmar dokumenterades redan 1304 eller 1305, men de uppmärksammades först när kungen i oktober 1307 pressade påven Klemens V att agera. Anklagelserna mot tempelherrarna utgick från vittnesmål – i många fall framtvingade under tortyr – som beskrev invigningsritualer där de nyinvigda dels måste spotta på korset och förneka Kristus, dels kyssa mästartens anus, penis, navel och mun. Ordensstadgarna påstods vidare inte bara tillåta, utan även uppmuntra medlemmarna att ha sexuellt umgänge med varandra.⁴⁹ Dessa beskyllningar ledde till att Klemens V beordrade kungamakten i varje rike att konfiskera tempelherrarnas egendomar.⁵⁰ Efter påtryckningar lät han upplösa Tempelherreorden i mars 1312.⁵¹

Det var sannolikt rättegångarna mot tempelherrarna som inspirerade kung Jakob II av Aragonien (1267–1327) att anklaga sin fiende Poncio Hugo IV, greve av Ampurias, för att synda mot naturen. I augusti 1311 presenterade kungen flera vittnesmål som utpekade greven som sodomit. Det var utan tvekan ett sätt för Jakob II att få övertaget i en långvarig konflikt med Poncio Hugo IV om makt och egendomar, menar James A. Brundage och påpekar att likheterna med sodomianklagelserna mot tempelherrarna några år tidigare är påfallande: "This body of circumstantial evidence suggests that the prosecution of the sodomy charges against the Count of Ampurias in 1311 represents another episode, hitherto unknown, in the political use of sodomy as an instrument of royal as well as ecclesiastical power."⁵²

Men sodomianklagelser var ett tveeggat svärd, och under senmedeltiden riktades de i allt större utsträckning mot kungar som hade förbrukat sitt förtroende hos aristokratin. En av dessa var Edvard II av England (1284–1327), svärson till Filip IV som så framgångsrikt attackerade tempelherrarna. Edvard utsattes för häftig kritik av sina politiska motståndare, och som i *Libellus de Magno Erici rege* utnyttjades kungens närhet till sina favoriter som språngbräda för kritiken. Det fanns något besinningslöst i Edwards II:s sätt att älska sina gunstlingar, menade man. Han utvalde en framför andra och gav sedan honom oinskränkt makt. Vid Edwards kröning i februari 1308 uppträdde gascognaren Piers Gaveston som hans särskilda vän. Till ceremonin lät kungen tillverka gobelänger med sitt och Gavestons vapen avbildade, och

till de franska sändebudens stora förtrytelse satt han hellre hos gascognaren än hos sin unga drottning, Isabella av Frankrike, när festligheterna tog vid.⁵³ Edvard II:s intimitet med Gaveston var provocerande, och en samtida krönik författare beskriver den som en förbjuden och syndig relation som fick honom ”att avvisa den ädla drottningens ljuva omfamningar i förakt för hennes höga börd.”⁵⁴ En annan krönika återger ett rykte som spreds över landet ”att kungen älskade en ond häxmästare mer än han älskade sin hustru, den elegantaste av damer och vackraste av kvinnor”.⁵⁵

Piers Gaveston avrättades i juni 1312 av engelska baroner men följdes av andra favoriter. Snart stod den unge Hugh Despenser i gunst hos Edvard II, och hans politiska ambitioner resulterade i oroligheter och inbördeskrig. Dokument från sommaren 1321 visar att aristokratin vände sig mot att Despenser och hans far inkräktade på Edvards maktutövning. Det var särskilt upprörande att de vägrade ge andra män tillträde till kungen om inte någon av dem fick närvara vid mötet.⁵⁶ I september 1326 landsteg drottning Isabella med en armé i Suffolk för att tvinga sin man att abdikera, och i oktober höll biskopen av Hereford en predikan där Edvard II utpekades som ”tyrann och sodomit”.⁵⁷ När kungen sedan avsattes i januari 1327 fick sodomianklagelsen en särskild laddning, menar W.M. Ormrod. Antydningar hade förekommit tidigare och då hänvisat till ett moraliskt förfall i allmänhet, men nu användes den avvikande sexualiteten för att framhålla det effeminerade i Edvards karaktär. De sodomitiska handlingarna visade att han var beredd att underkasta sig en annan man och mer precis: att låta sig utnyttjas sexuellt av honom.⁵⁸ Sodomien blev snabbt en tolkningsram för karaktärsdrag som gjorde en man ovärdig att bära kungakronan;

issues of sex, gender and sexuality were not some kind of distraction from the ”real” political issues of Edward II’s reign – favouritism, counsel, faction, tyranny – but, in fact, provided an important discourse through which those very problems could be articulated and their controversial outcomes be justified.⁵⁹

Det är inte troligt att Edvards omanlighet hade uppmärksammas om han saknat politiskt inflytande, påpekar Ian Mortimer. Men som engelsk monark var han en politisk person, och hans ovillighet att uppträda som en man sågs också som en ovillighet att uppträda som kung i riket.⁶⁰ Det var förödande för Edvard II:s politiska auktoritet att han utpekades som sodomit, eftersom det gav bilden av en förvekligad man som var beroende av andra.

Gunstlingsvälden fanns vid flera europeiska hov under senmedeltiden. I Kastilien regerade Henrik IV (1425–1474) under tjugo år som präglades av våldsamma konflikter med aristokratin. Tidvis rådde krigstillstånd i landet,

och också här grundade sig missnöjet i att kungen omgav sig med lågättade män som han försåg med titlar och privilegier. Följden blev att många aristokrater uteslöts från den inre kretsen av kungliga rådgivare. Bland dem som gynnades fanns både judar och morer, hävdade ledande aristokrater och krävde i december 1464 att dessa skulle drivas ut ur riket och berövas sina egendomar.⁶¹ I juni 1465 var stämningen så hätsk att kungens motståndare lät iscensätta en skenavsättning. Diego de Valera berättar i sin krönika hur en plattform restes vid Avilas stadsmur. På den sattes en träfigur som föreställde Henrik IV iklädd en svart mantel och utrustad med regalier. Vid lunchtid läste så en häröld upp en lång lista med brott och synder som kungen gjort sig skyldig till och som gjorde honom ovärdig att sitta på Kastiliens tron. I en ritual fräntogs sedan träfiguren sina maktsymboler – kronan, spiran och svärdet – och därefter sparkades kroppen ned från plattformen med orden: ”Dra åt helvete, din sodomit!”⁶²

Barbara Weissberger vill se händelserna i Avila som ett försök att förkvinliga Henrik IV, att beröva honom de falliska symbolerna för politisk makt. Det sodomitiska användes med andra ord som en symbol för hans oförmåga att vara man. Den märkliga detroniseringen i Avila inleder också ”a restoration of a native virility”, menar Weissberger. Hon hänvisar till en utbredd föreställning om att det kastilianska riket hade invaderats av förvekligade morer, en föreställning som kan förklara aristokratins uppfattning om Henrik IV som effeminerad och impotent.⁶³ Redan tidigare florerade rykten om att han inte var far till sin dotter. Flera krönikeförfattare påpekar att kungens första äktenskap aldrig fullbordades sexuellt, och Alfonso de Palencia antyder i sin krönika att Henrik förmådde sin andra hustru att ta Beltrán de la Cueva, hans gunstling, till älskare för att hon skulle bli gravid.⁶⁴ Själv uttryckte Henrik IV aldrig några tvivel om att Johanna var hans dotter, men uppenbart är att anspelningarna på sodomi och impotens påverkade det politiska spelet efter hans död; Johanna fick aldrig efterträda honom.⁶⁵

Det var, som Barbara Weissberger skriver, ”the very lack of specificity, the undefined and indefinable nature of the sodomitical” i Alfonso de Palencias och andras insinuationer som gav dem sprängkraft.⁶⁶ Det var inte nödvändigt att sodomi nämndes för att orden skulle få politisk verkan; sodomitens tankefigur bestod av en rad associativa samband där en föraktad egenskap ledde tankarna till en olovlig handling eller tvärtom. Richard E. Zeikowitz talar om en *diskursiv sodomi* i senmedeltidens politiska propaganda, ett särskilt sätt att bygga upp en argumentation kring den förbjudna intimiteten mellan män. I krönikorna är sodomini sällan uttalad, konstaterar Zeikowitz, men den finns där som en undertext av antydningar, möjligheter och förslag.⁶⁷

Vi menar att anklagelserna mot Edvard II, Henrik IV och andra visar på ett tankemönster under senmedeltiden.⁶⁸ I situationer då aristokratin stod i

konflikt med kungamakten var en sodomitisk retorik möjlig att tillgripa för att visa sitt missnöje med monarken och motivera hans avsättning. Uttrycksformerna varierade, men kungens sexualitet var kärnpunkten. I det sexuellt avvikande kunde motståndarna fånga orättfärdigheterna i hans regentskap och formulera en politisk kritik. Sodomitens tankefigur frammanade bilden av en förvekligad kung som hade utvalt en man framför andra, gjort honom till sin herre och nu hellre låg med honom än med sin hustru. Avvikelsen från en heteronormativ sexualitet var inte oviktig i sammanhanget. Att kungen inte ville eller kunde ha samlag med drottningen utan ägnade sin gunstling all uppmärksamhet var så allvarligt att hans lämplighet som rikets husbonde måste ifrågasättas. Så gjorde engelsmän och kastilianare men också den birgittinska kretsen av svenska aristokrater. Att kungen älskade en man mer än andra och undvek äktenskapligt samliv känns igen från kritiken mot Magnus Eriksson. Faktum är att likheterna är slående.

En slug smickrare...

Det var Magnus Erikssons nära relation till en särskild man som upprörde hans kritiker. Som Edvard II och Henrik IV hade han valt en rådgivare framför andra och då uteslutit män som ansågs ha rätt att finnas i hans närhet och vara hans förtrogna. I en uppenbarelse från 1350-talet varnar Birgitta för "en viss slug smickrare", som kungen vill upphöja och ta till rådgivare.⁶⁹ Den man som han vill ta råd av är en varg, skriver hon, och vad kan en varg annat än att svika och sluka? Om kungen vill ha Guds vänskap ska han akta sig för att bli vän med smickraren och undvika allt umgänge med honom. Han ska inte ge honom jordegendomar om han ber om det och inte bistå honom med män eller skänka honom gåvor. Smickraren har nämligen

fårets ull men en osläcklig törst och svekets gift i hjärtat. Om kungen lyssnar till hans råd och önskar hans vänskap, slår sig lös med honom och fattar fullt förtroende för honom, då ska han förebrås av mig och bli till ett ordspråk och åtlöje för många. Och de ska säga: "Se, kungen liknar mer en krönt åsna än en furste!"⁷⁰

Birgitta beskriver smickraren som girig och svekfull. Han är falsk och har en osläcklig törst efter egendomar och gåvor. Om kungen tar råd av honom blir det uppenbart att han inte längre styr riket med vishet. Under rådgivarens inflytande kommer han att framstå som dåraktig, en krönt åsna. Uttrycket "slår sig lös med honom", latinets *dissoluerit se cum eo*, är intressant i sammanhanget. Med konnotationer till adjektiv som "lättsinnig" och "okysk" öppnar verbet *dissoluo* för en sexuell tolkning av deras relation. Möjligen är det också Birgittas syfte: att göra en antydning om det oanständiga i att kungen närmar

sig den sluge smickraren.⁷¹ Det står hur som helst klart att kungen är den som dras till den svekfulle rådgivaren, som hett åstundar hans vänskap och riskerar att bli duperad och bedragen av honom. Det här beroendeförhållandet som kungen har till smickraren berör Birgitta också i en annan uppenbarelse. Där liknas mannen vid en träl som kungen vill upphöja och sätta i sitt ställe, och det är en skam, menar Birgitta, att kungen är villig att lyda honom.⁷²

Vem är det då som avses i Birgittas uppenbarelser? Vem är han som kräver jorddonationer och vill styra rikets kung? Det råder stor enighet om att Birgitta här åsyftar riddaren Bengt Algotsson som under 1350-talet uppträdde som Magnus Erikssons rådgivare.⁷³ Det är också i ljuset av hans politiska karriär som de sodomitiska anklagelserna mot kungen blir begripliga. Bengt Algotsson föddes in i en av rikets mäktigaste släkter och härstammade från en halvsysster till Birger jarl.⁷⁴ Han återfinns vid Magnus Erikssons sida i korståget mot Novgorod vars utgång väckte Birgittas stora missnöje. Kort därefter blev han riddare, och från 1352 omtalas han som medlem av kungens råd.⁷⁵ Troligen 1353 kom så den anmärkningsvärda utnämningen av Bengt Algotsson till hertig av Halland och Finland.⁷⁶ Han blev därmed den ende svensk som förärats en hertigtitel utan att vara av furstesläkt. Rådsaristokratin såg med oro hur Magnus Eriksson gav sin gunstling allt större inflytande, och efter upproret mot kungen hösten 1356 tvingades Bengt Algotsson i landsflykt. I april 1357 måste kung Magnus edligen lova att aldrig låta sin favorit återvända till riket, ett löfte som han var tvungen att upprepa i november 1359. Kort därefter avled Bengt Algotsson. Traditionen berättar att han mördades 1360 på Rönneholms slott i Skåne av Magnus Nilsson Röde (marsk under Erik Magnussons korta regering) och andra högaristokrater.⁷⁷

Flera av Birgittas uppenbarelser har på goda grunder ansetts gälla Bengt Algotsson, och beskrivningarna av honom är alltid starkt negativa. Han utpekades som djävulens tjänare och en man av huggormssläkt.⁷⁸ I den uppenbarelse där han kallas träl förklarar Birgitta att det är Kristus vilja att trälen hålls i de enkla omständigheter som han kommer från.⁷⁹ Ett sådant påstående kan tyckas märkligt med tanke på att Bengt Algotsson inte alls var lågättad. En av hans förfäder var den svenske kungen Sverker Karlsson, och flera av hans släktingar var medlemmar i det svenska riksrådet. Det har förbryllat en historiker som Michael Nordberg att Birgitta så ofta nämner smickrarens låga härkomst.⁸⁰ Hon ingick själv i Bengt Algotssons släktkrets – han var bror till hennes svärson – och måste ha varit medveten om hans bakgrund.

Varför liknas han då vid en träl? Här kan sodomitens tankefigur kasta ljus över Birgittas utsagor. I hennes politiska retorik blir rangskillnaden mellan kungen och hans rådgivare betydelsebärande; det är något onaturligt att kungen söker vänskap hos en man ur ett lägre samhällsskikt, en man som är girig efter kunglig makt och kronans rikedomar. I äldre tid var vänskap och

sodomi inordnade i samma tankesystem, påpekar Alan Bray. Den manlige vännen och den liderlige sodomiten stod i en bestämd relation till varandra: "The reaction these two images prompted was wildly different; the one was universally admired, the other execrated and feared: and yet in their uncompromising symmetry they paralleled each other in an uncanny way."⁸¹ Det var små men viktiga nyanser som gjorde den manliga vänskapen misstänkt; en skillnad i rang var en sådan, vinningslystnad en annan. Om den ene vännen var av lägre börd och om han begärde och den andre gav, så uppfattades och beskrevs deras vänskap ofta som sodomi, noterar Alan Bray.⁸²

Att Magnus Eriksson umgicks med sin träl var betänkligt, och Birgittas ifrågasättande av hans närhet till en man av så låg börd måste ses som en antydning om att kungen lät sig utnyttjas av sin gunstling. Om en man hade givits en plats i samhällshierarkin som han av naturen inte var berättigad till, om han kanske rentav gjort sig till herre över dem som bättre förtjänade den, så var inte vänskap ordet för hans relation till sin välgörare. Han togs istället för att vara sodomit, menar Alan Bray, och det gjorde honom till ett hot mot skapelseordningen och samhällssystemet.⁸³

...och kungens favorit

Det var inte enbart rådgivarens låga härkomst som väckte missnöje. Även det faktum att en enda man favoriserades framför andra var en källa till oro. Enligt Birgittas rådsaristokratiska synsätt skulle kungen styra riket tillsammans med sina män. Svenska aristokrater ansåg sig berättigade att delta i rikets styre, och de var missnöjda med att deras position hade försämrats när Magnus Eriksson övertog makten efter sin förmyndarregering.⁸⁴ Att i ett sådant system ge företräde åt en man framför andra, att kringgå en hierarkisk ordning genom att upphöja honom över de som uppfattade sig som hans jämlikar eller av högre rang, var mycket provocerande för aristokratin.

Det exklusiva i Magnus förhållande till sin favorit är återkommande i Birgittas uppenbarelsen. Att kungen har valt *en* rådgivare och därmed utestängt andra män som har rätt att delta i rikets styre är en kärnfråga för Birgitta. Och inte nog med att Magnus håller andra stormän utanför; han förolämpar dem också då han vill sätta sin favorit över dem. I ett kritiskt skede, då det politiska läget i Sverige var mycket oroligt, tillkom en uppenbarelse som starkare än tidigare ifrågasätter Magnus Erikssons förmåga att styra det svenska riket.⁸⁵ Uppenbarelsen är mycket lång och har strukturerats som en rättegång där djävulen och Gud möts för att diskutera kungens förtjänster och brister.⁸⁶ Allra först ställer Gud en ängel till svars för att kungen inte längre står sin gud nära. Ängeln svarar att kungen själv har avlägsnat sig från Gud och istället gått dit hans egen lust dragit honom.⁸⁷ Sedan talas om de många goda råd

som givits kungen till hjälp: att han ska skipa rättvisa, inte betunga allmogen med osedvanliga skatter, försvara landets invånare, älska prästerskapet, på alla sätt bevara freden för folket i riket och låta kärlekens band förena honom med sin aristokrati. Men i uppenbarelsen framkommer att kungen istället har valt att följa djävulens råd. När djävulen till sist får ordet säger han:

Jag räddade kungen att i hemlighet begå vissa synder, som han inte vågade utföra öppet. Jag övertalade honom att läsa många och långa böner och psalmer utan uppmärksamhet eller uppriktighet i hjärtat. [...] Jag övertalade också kungen att förakta de goda männen i riket, upphöja en man över alla andra, älska honom av hela sitt hjärta och mer än sig själv, hata sin egen son, betunga hela rikets folk med skatter, dräpa människor och plundra kyrkor.⁸⁸

Sodomianklagelsen är som vi ser inte uttalad, men den fungerar som en undertext i berättelsen. Det talas om en åtrå som drar kungen från ängeln och Gud, men det nämns inte vilken åtrå eller till vem. Djävulen har rätt kungen att begå synder och då inte vilka som helst; det är fråga om ”vissa synder som begås i hemlighet”. Det finns något specifikt i synderna, och även om de inte nämns så tycks målet vara att den vaga formuleringen ska leda tankarna i en särskild riktning. Det faktum att synderna inte uttalas antyder att de är onämnbare, och bland dem var sodomin den främsta.⁸⁹ Vi menar att Birgittas uppenbarelse måste ses i en samtida europeisk kontext, där politiska anklagelser om sodomi sällan uttalades och därigenom blev både precisa och associativa. Synderna antyddes och tycktes uppenbara för dem som visste vad det rörde sig om men framstod som otydliga för andra.⁹⁰

Att Magnus har läst böner och psalmer som inte varit från hjärtat är att uppfatta som ett tecken på hans bristande tro. Som i anklagelserna mot tempelherrarna görs alltså en koppling mellan sodomi och kätteri; de här två anklagelserna förstärker varandra. Magnus vantro leder sedan över till problematiken kring att han utvalt en man framför andra män i sitt rike. I kärleken till sin favorit har kungen satt honom över ”de goda männen”. Det framskymtar att Magnus har frångått de regler som bör forma relationen mellan kung och aristokrati, ett regelsystem där gruppens hierarki respekteras. Avslutningsvis för Birgitta över diskussionen till det som kan beskrivas som realpolitiska frågor: beskattning, bristfällig rättskipning och förlusten av Skåne. Hon låter sedan uppenbarelsen utmynna i en undergångsvision. Konsekvensen av kungens agerande blir att kvinnor våldtas, att själarna i skärselden plågas ännu mer, att skepp plundras osv. Ingvar Andersson har en poäng när han skriver att Birgitta tycks ha inspirerats av apokalyptisk litteratur i sina anklagelser.⁹¹

I *Libellus de Magno Erics rege* har händelseförloppet ändrats, och situatio-

nen kring Magnus sodomitiska handlingar ser något annorlunda ut. Roten till det onda är Blanka, skriver författaren. Redan efter ett års äktenskap såg kungen med misstanke på rikets främsta män. Istället tog han unga män av låg härkomst till sina rådgivare. När dessa ynglingar upphöjdes ökade övermodet och njutningslystnaden i riket. Kungen försökte en tid att kämpa emot sina begär men besegrades till slut av djävulsk vållust och började idka könsumgänge mot natur och sedvänja. Ryktet om kungens handlingar spreds över riket, och många som deltog i utsvävningarna upphöjdes. Här handlar det inte om att *en* favoriserats framför andra; upphöjelsen associeras generellt med lusta och sodomitiska handlingar. Men i *Libellus de Magno Erici rege* följer sedan en längre passage som lyfter fram en mans upphöjelse över andra som det huvudsakliga problemet:

Då kungens dåliga rykte och drottningens fräckhet växte, upphöjde kungen en riddare som han och drottningen tyckte lika mycket om, och de älskade honom mer än sina söner. De gjorde honom till hertig och överlämnade så gott som hela riket och alla ansedda och välbefästa borgar till honom. Sin son, som kungen tidigare hade låtit utnämna till kung, lät han nu kalla hertig. Det upprörde alla stormän och övriga i riket, men ingen vågade säga något om det öppet förrän sonen hade blivit vuxen. Han fick då råd och hjälp av rikets bästa män och förde krig mot hertigen. Han besegrade hertigen, återerövrade landområdena och slotten och fördrev honom till gränstrakterna. När sonen hade fått makten i riket, gav han sin far och mor en del av riket för deras uppehälle. Och han svor öppet att han aldrig skulle ingå vänskap med den fördrivne hertigen utan döma honom till en hård död om han fick tag i honom.⁹²

I och med att det specificeras att kungen upphöjde en riddare till hertig blir kopplingen till Bengt Algotsson mer explicit än tidigare. Här sätts dessutom favoriten i kontrast till kungens son. Genom att upphöja riddaren så förolämpar han sin egen son och ändrar också tronföljden. Problemet tycks röra riddarens själva person – det är först om han jagas bort som problemet försvinner. Lösningen skulle annars kunna vara att han fråntogs titel och landområden, men det räcker inte. Rädslan för hans möjligheter att påverka sin omgivning tycks vara för stor. Med vapenmakt fördrivs han ur riket av kungasonen som därefter avlägger ed att han aldrig ska att ge riddaren sin vänskap.

Libellus de Magno Erici rege utmålar Magnus och dem han väljer att upphöja som omoraliska och benägna för njutningslystnad. Både kungen och drottningen framträder som tydliga representanter för djävulriket. Högmod och lusta florerar i landet och utgår från kungaparets krets. Kontraparten till dem är högaristokratin. Av texten framgår hur riket ska styras; kungen ska regera med sina män, ”de bästa i riket”. Författaren är också mån om den hierarkiska

ordningen. Han låter aristokrater inta scenen först sedan de fått en ledare i den vuxne sonen, ett kungaämne. Det är först när relationen mellan kungen och rikets yppersta män fungerar som riksstyret blir framgångsrikt.

Lyckan i riket blev dock kortvarig, konstaterar författaren till *Libellus de Magno Erici rege*, för den segerrike kungasonen mördades på ett skamligt sätt. Magnus återfick då makten och lovade edligen att han skulle bättra sitt leverne och undvika att falla tillbaka i vanära. (Här återkommer alltså det dåliga rykte som Birgitta upprepade gånger varnar för.) Vidare fick han lova att inte avyttra några landområden till Danmarks kung. Men Magnus var oförbätterlig, och det gick endast en kort tid innan förhållandena var värre än de någonsin varit. Kungens första illdåd var att han återigen upphöjde en person över alla, och genom honom återuppväcktes vanäran. Det kan knappast vara något annat än en hänsyftning på det konsumgänge mot naturen som tidigare givit Magnus Eriksson dåligt rykte. Ännu en gång får det sodomitiska understryka hur olämpligt det är att Magnus regerar över det svenska riket.⁹³

Det heteronormativa regentskapet

I upprorsmanifestet anger Birgitta varför hon tror att Magnus Eriksson har haft samlag med män. För henne är det uppenbart att han älskar män mer än sin gud och att han har dem kärare än sin egen själ. Det innebär alltså att han sätter deras väl före sitt eget och föredrar deras råd framför Guds. Birgitta är också övertygad om att Magnus kärlek till andra män är starkare än hans känslor för sin hustru. Den utgör därför ett hot mot äktenskapet och det äktenskapliga samlivet, och det tycks bekymra Birgitta mycket.

Att döma av en äldre uppenbarelse hyste Birgitta långt tidigare misstanke om att kungen hade begär som inte kunde tillfredställas i äktenskapet. Uppenbarelsen berättar hur Magnus och Blanka beslutade sig för att leva i avhållsamhet efter att drottningen hade fött två söner. Birgitta hade själv levt i ett kyskt äktenskap med sin man en tid, och i uppenbarelsen påpekas att en sådan överenskommelse kan vara god om den ingås av kärlek till Gud. Så var inte det inte i Magnus och Blankas fall, anser Birgitta:

Men den här kungen och drottningen samtyckte till något som verkade gott men som inte var så väl genomtänkt, för den ene samtyckte till kyskhetslöftet av ett nytt begär, och av en oklok iver och lättsinnighet, och den andra av en vilja att behaga, en plötslig impuls och för att undfly smärtan.⁹⁴

Magnus och hans hustru bör genast återuppta det äktenskapliga samlivet, menar Birgitta, för om de fortsätter att leva åtskilda kan de utsättas för frestelser och känna ånger över sitt beslut. Ett värre ont kan inträffa; det finns en risk att det uppstår rykten och förtal, och det kan vara skäl nog att återgå till att leva som man och hustru. Birgitta försäkrar dem om att det aldrig är en synd att återta ett löfte som inte tänkts igenom noga.⁹⁵

Av uppenbarelsen framgår att Magnus Eriksson har fattat sitt beslut av andra skäl än sin hustru. Drottning Blanka vill inte föda fler barn och hoppas också att kyskhetslöftet ska göra människor i hennes omgivning nöjda. Kung Magnus däremot beskrivs som lättsinnig. Han drivs att upphöra med allt äktenskapligt samliv ”av ett nytt begär” eller som det står i den fornsvenska översättningen av uppenbarelsen: ”av en ny och häftig hetta och oskäligen älskog”.⁹⁶ Här talas alltså om en förändring i sinnet; Magnus upplever ett *nytt* begär och känner en ny hetta i sin kropp som bara kan tillfredsställas på ett otillbörligt sätt. I en annan uppenbarelse från 1350-talets mitt påstår Birgitta att såväl Magnus som Blanka ”förändrats till seder och vilja och upphöjt en man av huggormssläkt”.⁹⁷ Vi kan inte med säkerhet säga vilka nya seder hon åsyftar, men hennes vaga antydningar gav snart upphov till illvilliga tolkningar av kungaparets relation. Häri finns fröet till Birgittas sodomianklagelse mot kungen, menar Michael Nordberg.⁹⁸ I hennes uppenbarelsen nämns förvisso aldrig sodomi, men vi vill påstå att de innehåller antydningar, möjligheter och förslag – för att låna Richard E. Zeikowitz uttryck – som leder tankarna i en särskild riktning.⁹⁹

Detskeren utveckling över tid i beskrivningarna av Magnus Erikssons sexualitet. Ett nytt begär som för med sig att Magnus väljer bort det äktenskapliga samlivet har i Birgittas upprorsmanifest blivit till trovärdiga uppgifter om att han har haft samlag med män. Den utvecklingen fullbordas sedan i *Libellus de Magno Erics rege* där kungens otukt mot naturen beskrivs som ett hot mot hans äktenskap och rikets säkerhet. För smädeskriftens författare råder inget tvivel om att Magnus ovilja till äktenskapligt samliv påverkade den politiska ordningen i Sverige, och i hans skrift blir otuktshandlingarna en vändpunkt i Magnus Erikssons regentskap:

Vid samma tid började glädjen att förbytas i sorg eftersom den uttråkade kungen inte ville ha könsumgänge med drottningen. Det gick hon med på en tid. Men hon tog sedan tillbaka sitt samtycke, avslöjade sitt missnöje för några av kungens rådgivare och sade att hon hade svårt att uthärda det. Kungen räddes därför att ändra sin inställning. Han svarade drottningen ovänligt att han hellre uthärdade de grymmaste pinor och döden än återgick till det vanliga. På det viset levde kungen och drottningen en tid i ett tillstånd av yttre harmoni och ömsesidig respekt som var brukligt. Men det som doldes i deras

hjärtan – till skillnad från det som visades öppet – var känt endast av några få även om många anade sanningen. Efter en tid besegrades kungen genom djävulens försorg av lustan och gick med på att ha könsumgänge, men mot naturen och sedvänjan.¹⁰⁰

I *Libellus de Magno Erici rege* blir kungaparets samliv en politisk fråga; när Magnus under en längre tid inte vill ha samlag med Blanka vänder hon sig till några rådsherrar som förgäves försöker att tala honom till rätta och förmå honom att återvända till den äktenskapliga sängen. När kungen till sist besegras av en djävulsk åtrå och ägnar sig åt könsumgänge mot naturen står det klart att det politiska systemet är i fara. Nu upphöjs de som deltar i utsävningarna, och småningom överlämnar kungen riksstyrelsen till en riddare som han älskar mer än sina söner.

Vi menar att äktenskapets och det äktenskapliga samlivets betydelse för regentskapet inte ska underskattas. Äktenskapet gav arvingar som kunde överta makten i en framtid. Sverige var förvisso ett valrike, men landslagens kungabalk fastslog att en ny kung helst skulle väljas bland kungasöner.¹⁰¹ I det medeltida samhället stod också kungens äktenskap modell för hur samhället skulle organiseras. Kungaparets liv tillsammans var symbolen för en fredlig samexistens och en kärleksfull underordning, konstaterar John Carmi Parsons: "Royal marriage helped to construct social order, but at the same time had to be made subtly 'different,' and its sexual and other anomalies were closely scrutinized."¹⁰² Varje normavvikelse i kungens äktenskap granskades noga, och att han undvek sexuellt umgänge med sin hustru och istället låg med män var högst bekymmersamt ur politisk synvinkel. Det blev ett hot mot den sociala ordningen i samhället.

En queer läsning av Birgittas uppenbarelser och *Libellus de Magno Erici rege* visar dels hur Birgitta och kretsen kring henne gör sin kung till sexuellt avvikande, dels hur de försöker återupprätta ett heteronormativt regentskap som tar sig uttryck i äktenskapligt samliv. Sodomianklagelserna förtydligar ett normativt beteende: att en kung ska ha könsumgänge med sin drottning. Allen J. Frantzen liknar samkönad sexualitet vid en skugga. Såsom en skugga följer kroppen och gör den skarpare i konturen, ger sodomi kontrast och linjer åt en heteronormativ sexualitet. Skuggan kan aldrig avlägsnas från sin kropp – de är oupplösligt förenade. Den finns där tätt intill för att fästa vår blick vid det väsentliga i det vi ser, menar Frantzen.¹⁰³ Så är också fallet i texterna om Magnus Eriksson. De förbjudna begären och de sodomitiska handlingarna får det heteronormativa regentskapet att framstå som (själv)klarare. Som Edvard II och Henrik IV avvisar Magnus sin hustru för en man, och det gör honom ovärdig att bära kungakronan.

Magnus Erikssons samlag med män utgör också ett hot mot könsordning-

en.¹⁰⁴ Sodomiten är en förvekligad man som står under andras inflytande. När han ger efter för lustan mister han sin självkontroll och behärskning.¹⁰⁵ Han saknar den manlighet, myndighet och det mod som krävs av en kung.¹⁰⁶ Att samkönad sexualitet kopplades till omanlighet var inte något nytt i det nordiska samhället, och tanken har framförts att Birgitta varit inspirerad av nordisk niddiktning när hon hänvisar till sodomi i sitt upprorsmanifest. Nid var ett slags förolämpning, gärna uttryckt på vers och ofta med en sexuell anspelning. I nidet kunde en man beskyllas för att ha blivit penetrerad av en annan man i ett analt samlag.¹⁰⁷ Anklagelserna tycks ofta ha varit symboliska; det anala samlaget var en sinnebild för beteenden som vittnade om beroende och osjälvständighet.¹⁰⁸ Det var i första hand inte den samkönade relationen i sig som väckte anstöt utan det att en man var beredd att underkasta sig en annan man. Det gjorde honom omanlig.¹⁰⁹ Om Birgittas referenser till sodomi ska ses i ljuset av en nordisk nidtradition är anklagelsen mycket allvarlig, konstaterar Hans Torben Gilkær. När kungen beskylldes för att vara sodomit måste grunden ha varit att han uppfattades som alltför omanlig eller effeminerad för att leda det svenska folket.¹¹⁰

Det är dock tveksamt om Birgitta har velat ansluta till en nordisk nidtradition, menar Jonas Liliequist. Det nämns aldrig att Magnus Eriksson skulle låtit sig penetreras av andra män.¹¹¹ Men det fanns alltså ett tankemönster i Norden som förband samkönad sexualitet med omanlighet och feghet, och vid flera tillfällen anses Magnus vara bärare av dessa egenskaper. Han beskrivs som vek och osjälvständig. I en uppenbarelse konstaterar Birgitta att djävulen ska ge honom en kvinnas mod och ett beteende som inte liknar en krönt kung. Han ska göra den svenske kungen så feg att han inte vågar utöva rättvisa i sitt rike.¹¹² Av samma uppenbarelse framgår att Magnus inte har klarat av att ”på ett manligt sätt tillrättvisa” dem som förtjänar det, även om Gud har rätt honom att göra så.¹¹³ Den man som efterträder honom på tronen ska däremot få ”djärvhet och ett manligt hjärta” av Guds moder, skriver Birgitta i sitt upprorsmanifest.¹¹⁴ Han ska regera på ett sätt som Magnus inte haft förmåga till.¹¹⁵

I Birgittas uppenbarelsen framstår Magnus Eriksson som obeslutsam och osjälvständig; han är villig att låta en annan man bestämma över honom. När senmedeltidens kungar anklagas för sodomi påpekas ofta att de låtit andra män styra deras handlande. De påstås vara förförda och vilseledda av illvilliga män som vill behärska dem. Richard E. Zeikowitz konstaterar att den diskursiva sodomien lyfter fram maktrelationen mellan kungen och hans gunstling där den ene framställs som förövare och den andre som offer.¹¹⁶ Så beskrivs Edvard II som förförd av den unge Hugh Despenser, och W. M. Ormrod menar att traditionerna om hur de avrättas också kan förstås som iscensättningar av den sexuella rollfördelningen mellan dem.¹¹⁷ I Jean Froissarts krönika får

vi veta att Hugh Despenser fick sina genitalier avhuggna och slängda på ett bål för att han var kättare och hade bedrivit sodomi med kungen. Därefter skars hans hjärta ut och brändes.¹¹⁸ Om Edvard II:s avrättning berättar flera krönikeförfattare hur en glödgd järnstång fördes upp i hans anus och sedan vreds om tills han förlorade medvetandet och dog.¹¹⁹ I dessa krönikor framställs kungen som en passiv mottagare i ett analt samlag, och tydligt är att hans undergivenhet rubbar könsordningen.

En man som låter andra män utnyttja honom sexuellt kan inte upprätthålla auktoriteten i sitt äktenskapet. När Edvard II inte visar sin hustru något intresse söker hon sig till en annan man. Uppmuntrad av honom tar Isabella politiska initiativ och samlar till sist en här för att med militära medel tvinga bort sin man från den engelska tronen. Hon är den som tar på sig en aktiv roll, som beslutsamt skrider till handling då Edvard II ger sin gunstling allt större makt. Och när drottningen agerar och kungen förhåller sig passiv är han inte längre husbonde i sitt äktenskap och i sitt rike. W.M. Ormrod menar att krönikorna skapar en *rex effeminatus*, en förkvinnligad kung som saknar existensberättigande. En *rex effeminatus* är en självmotsägelse eftersom en kung inte får vara omanlig, och bilden av Edvard II som effeminerad fick rättfärdiga hans avsättning.¹²⁰

En rubbad könsordning möter också i *Libellus de Magno Erici rege*. Där ser vi hur drottningen agerar alltmer självständigt sedan det uppdagats att kungen hänger sig åt otukt mot naturen istället för könsumgänge med sin hustru. När Blanka får veta att hennes son fördrivit Magnus gunstling och tänker döma honom till döden om han återvänder beger hon sig till danskarnas kung, en oerhört grym härskare, påpekar författaren. Honom erbjuder hon Skåne om han ger den landsflyktige gunstlingen sitt stöd. Att Blanka och inte Magnus är den som förhandlar med danskarna väcker misstro i det svenska riket: "Och alla tyckte att det var opassande och misstänkt att drottningen lade sig i sådana riksangelägenheter, medan kungen lugnt stannade i hemmet."¹²¹ Och Blanka är beredd att gå längre, menar författaren till *Libellus de Magno Erici rege*. Sonens framgångar driver henne att ge honom gift. Tjugo dagar senare är han död och Magnus Eriksson kan återta makten i hela riket.¹²² Med Blankas agerande kan nidskriftens författare visa på de politiska följderna av att Magnus inte längre intresserar sig för sin hustru. Kungens könsumgänge mot naturen har gjort honom passiv och effeminerad; han sitter hemma i lugn och ro medan Blanka deltar i överläggningar och handlar efter eget huvud. Könsordningen är med andra ord satt ur spel. Magnus är inte längre herre i sitt äktenskap och kan därför inte heller styra sitt rike.¹²³

En olydig sodomit

Ryktet om att Magnus Eriksson bedrev otukt med män har levt kvar i historieskrivningen och gjort honom känd som Magnus smek.¹²⁴ Det är dock uppenbart att de senmedeltida skrifter som utpekar kungen som sodomit måste ses som politisk propaganda; de är inte tillförlitliga källor till Magnus sexualliv. I sina uppenbarelser skapar Birgitta en starkt negativ bild av "olydnadens son" som svikit både Gud och henne, en bild som svårligen kan relateras till verkliga förhållanden.¹²⁵ Det har många historiker före oss konstaterat. Källkritiskt kan vi fastslå att det är omöjligt att avgöra hurvida Magnus Eriksson hade sexuellt umgänge med män eller inte. Och frågan är inte heller den intressantaste. Vi har istället velat diskutera varför Birgitta och kretsen kring henne inbegrep uppgifter om Magnus Erikssons könsliv när de kritiserade hans regentskap och rättfärdigade hans avsättning. Kort sagt: på vilket sätt hade sodomi att göra med politik under medeltiden?

I linje med Gottfrid Carlsson och Olle Ferm vill vi se Birgitta som en politisk taktiker med ett klart formulerat mål. Hennes sodomianklagelse var utan tvekan verkningsfull, och det fanns helt säkert ett skäl till att hon placerade den först i sitt upprorsmanifest. Men här har den tidigare forskningen inte lyckats förklara varför den är så central i Birgittas argumentation, inte heller varför tillvitelsen gjordes till en kärnpunkt i nidskriften *Libellus de Magno Eriki rege*. Michael Nordberg beskriver sodomianklagelsen som "den allvarligaste" i upprorsmanifestet men har svårt att redogöra för på vilket sätt den var så graverande för Magnus Eriksson.¹²⁶

Vi menar att förklaringen till att kungens avvikande sexualitet lyftes fram är att den anspelade på en särskild tankefigur som med framgång hade använts tidigare för att misskreditera politiska makthavare. Sodomitens tankefigur var sprungen ur kyrkans sodomibegrepp, och det var det specifika men samtidigt elastiska och associativa i den sodomitiska synden som gjorde den till ett effektivt politiskt vapen. Sodomiten ansågs vara bärare av en rad egenskaper som avvek från ett accepterad socialt beteende, och han utgjorde på så vis ett hot mot samhällsordningen. Kring en kärna av samkönat umgänge lades lager på lager av föreställningar och associationer. Dessa kom sedan att utnyttjas i kampen om politisk makt. Den manliga relationen behövde inte nödvändigtvis vara sexuell för att den skulle uppfattas som sodomitisk, påpekar Alan Bray. Om relationen som sådan bröt mot en social ordning i samhället räckte det för att misstänkliggöra den.¹²⁷

Sodomitiska handlingar stod i skarp kontrast till det goda regentskapet. En sodomit ansågs besitta egenskaper som inte harmonierade med bilden av en handlingskraftig kung, och det kunde hans motståndare utnyttja. Den omåttliga och besinningslösa kärleken till sina favoriter gjorde kungen omanlig och lättsinnig, flyktig och ostadig. Han var en passiv, osjälvständig människa som

stod under en annan, ofta lågättad, mans inflytande. Det fick också implikationer för hans äktenskap, och en kung som valde bort det äktenskapliga samlivet för att istället ge sig hän åt sin favorit äventyrade samhällsordningen. Hans beroende av en annan man gjorde honom oförmögen att upprätthålla husbondeväldet i sitt äktenskap och i sitt rike. Det var viktigt att regentskapet förblev heteronormativt, att de sexuella begären riktades mot hustrun och att könsordningen inte rubbades. Måhända fanns vissa omständigheter i Edvard II:s, Henrik IV:s och Magnus Erikssons liv som underlättade för deras fiender att formulera sin kritik utifrån sodomitens tankefigur. Men det ska samtidigt påpekas att tankefiguren lätt kunde anpassas till olika politiska situationer. Det innebar att vissa föraktade egenskaper lyftes fram i den kastilianska oppositionen, andra i den engelska och den svenska. Utgångspunkten för kritiken var dock densamma: att kungen hade samlag med män.

Hur ska man då förklara rädslan för sodomi i ett maktperspektiv? På vilket sätt hotar sodomiten det politiska systemet? Frågorna kan besvaras utifrån tillträde till maktens centrum, skriver Alan K. Smith. När makten är centrerad kring kungen blir det intima umgänget med hans kropp – oavsett om intimiteten är verklig eller föreställd – en väg till inflytande. Kungens närhet till en särskild man blir därmed ett hot mot etablerade maktstrukturer och hierarkier i samhället; sodomiten hindrar andra män att få tillgång till kungens person.¹²⁸ I en tid då politiska maktrelationer var personliga och inte institutionaliserade kunde politiken uppfattas och artikuleras utifrån begrepp som vänskap, kärlek, intimitet och närhet. Vänskapen var en del av den politiska ideologin och utgjorde under medeltiden en grundval för förhållandet mellan kung och aristokrati.¹²⁹ Men som relation var den sårbar. Den nära vänskapen mellan två individer kunde uppfattas som riskabel, skriver Eva Österberg, eftersom de båda ”måste balansera ovanför den avgrund som bestod av otillåten sexuell intimitet, eller illojal utbrytning från gruppgemenskapen”.¹³⁰ Det fanns alltid en risk att deras relation omtolkades till något förbjudet, och då kunde den utnyttjas i kampen om politisk makt.

Låt oss till sist påpeka att sodomi inte är en historisk kuriositet och därmed av perifert intresse för äldrehistorikern. Tvärtom. Den var ständigt närvarande i det politiska systemet. I ett äldre samhälle fanns sodomi ”at the centre of those concerns with power and its organization that have been the traditional concerns of historians”, för att använda Alan Brays ord.¹³¹ Det sodomitiska undergrävde ett heteronormativt regentskap och visade på de farliga konsekvenserna av att politiska relationer var personliga. En queer läsning av historiska källor avslöjar på så vis hur stor betydelse kön och sexualitet har haft för maktutövningen i samhället. Den kan, som vi ser det, också ge nya perspektiv på medeltida maktrelationer och kanske rentav öppna för ett annat sätt att skriva politisk historia.

A Disobedient Sodomite: Magnus Eriksson and the Concept of Heteronormative Kingship

This article discusses how accusations of sodomy were used as a political weapon during the late Middle Ages. With St. Birgitta's accusations of sodomy against the Swedish king Magnus Eriksson in the 1360s as a starting point, we study how sodomy was used as political propaganda and why it was effective. We argue that these allegations must be seen as part of a wider European political pattern. Numerous cases of similar charges can be found throughout late medieval Europe. All arise in troublesome political situations when the power struggle between king and aristocracy had reached a high point.

We claim that a queer reading of the medieval texts reveals the great importance of heteronormative sexuality manifested in marital intimacy. To diverge from what we call a heteronormative kingship was regarded so seriously that it could be the very foundation of criticism against a king. The sodomite was an established figure of thought that captured all the faults of king Magnus Eriksson: his heresy, his thoughtlessness, his lasciviousness, his indecisiveness and his inclination to keep young and depraved men as advisors. The sodomite threatened the gender order and by doing so he jeopardized the entire social order. In other words, the accusations of sodomy made it possible for Magnus' critics to articulate his inability to be master in his own marriage and consequently master of his realm. A sodomite was clearly not suited to be king and the charges of sodomy could thus be used to justify a dethronement.

Keywords: Magnus Eriksson, St. Birgitta, kingship, sodomy, queer, Middle Ages, gender.

Noter

Arbetet med uppsatsen har möjliggjorts genom bidrag från Stiftelsen Torsten Amundsons fond vid Kungliga Vetenskapsakademien och Helge Ax:son Johnsons Stiftelse. Vi vill tacka Thomas Lindkvist, Olle Ferm och Jens Rydström som läst uppsatsen och kommit med värdefulla kommentarer. Vi vill också tacka Elin Andersson som granskat våra översättningar från latin.

- 1 Sancta Birgitta, *Reuelaciones*. Lib. VIII: *Liber celestis imperatoris ad reges*, (red.) Hans Aili, i Samlingar utgivna av Svenska Fornskriftsällskapet, serie 2: Latinska skrifter, bd VII:8, Stockholm 2002, cap. 47, s. 177: "filius inobediencie", och cap. 49, s. 205: "dyabolicis consiliis".
- 2 Hans Torben Gilkær, *The Political Ideas of St. Birgitta and her Spanish Confessor, Alfonso Pecha: Liber Celestis Imperatoris ad Reges: A Mirror of Princes*, Odense 1993, s. 207. Jfr Salomon Kraft, *Textstudier till Birgittas revelationer*, Uppsala 1929, s. 169. Bernd-Ulrich Hergemöller argumenterar för en senare datering – tidigast april eller maj 1362 – i *Magnus versus Birgitta: Der Kampf der heiligen Birgitta von Schweden gegen König Magnus Eriksson*, Hamburg 2003, s. 133.
- 3 *Heliga Birgittas originaltexter*, (red.) Bertil Högman, Uppsala 1951, s. 81.
- 4 I nidskriften uppges att Magnus Eriksson sitter fängslad. Det innebär att den är författad efter slaget vid Gata i mars 1365 och före hans frigivning sommaren 1371. Se vidare Salomon

- Kraft, "En pamflett mot Magnus Eriksson i dess idépolitiska och litterära miljö", *Historisk tidskrift* 47 (1927), s. 4, och Ingvar Andersson, *Källstudier till Sveriges historia 1230–1436: Inhemska berättande källor jämte Libellus Magnipolensis*, Lund 1928, s. 152–153.
- 5 Det råder ingen tvekan om att författaren till *Libellus de Magno Erici rege* är att söka bland Birgittas vänner, menar Michael Nordberg. Två namn som har nämnts är Petrus från Alvastra, hennes biktfader, och Nicolaus Hermani, ärkedjäkne i Linköping. Se Michael Nordberg, *I kung Magnus tid: Norden under Magnus Eriksson 1317–1374*, Stockholm 1995, s. 294, och Hans Furuhausen, *Furstinnan av Närke som blev Heliga Birgitta*, Stockholm 1990, s. 143–144. Jfr Kraft 1927, s. 23. Nu senast har Olle Ferm föreslagit att nidskriftens författare var marsken Karl Ulfsson (Sparre av Tofta), gift med en brorsdotter till Birgitta. Olle Ferm, *Olaus Petri och Heliga Birgitta: Synpunkter på ett nytt sätt att skriva historia i 1500-talets Sverige*, Stockholm 2007, s. 18, not 19.
- 6 *Libellus de Magno Erici rege i Scriptores Rerum Svecicarum medii ævi*. Bd 3. Uppsala 1876, s. 14.
- 7 Birger Bergh, *Heliga Birgitta: ättarbarnsmor och profet*, Lund 2002, s. 113.
- 8 Nordberg, s. 292.
- 9 Furuhausen, s. 141–142.
- 10 Ruth Mazo Karras, *Sexuality in Medieval Europe: Doing unto Others*, New York 2005, s. 129. (Karras 2005a.)
- 11 John Boswell, *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality: Gay People in Western Europe from the Beginning of the Christian Era to the Fourteenth Century*, Chicago 1980, s. 44.
- 12 Kritiken mot John Boswells arbete diskuteras i *The Boswell Thesis: Essays on Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality*, (ed.) Mathew Kuefler, Chicago 2006.
- 13 Michel Foucault, *Sexualitetens historia*, bd 1: *Viljan att veta*, [1976], övers. Britta Gröndahl, bearb. Per Magnus Johansson, Göteborg 2002, s. 64. Även om begreppet sodomi kunde avse allt könsmångfald som inte ledde till att barn avlades, står det klart att medeltidens människor ofta förstod det som anala samlag mellan män. Karras 2005a, s. 135. Våra resonemang rör därför mäns relationer och manlig sexualitet. Om samkönat begär och sexuellt umgänge mellan kvinnor, se Judith M. Bennett, "Lesbian-Like' and the Social History of Medieval Lesbianism", *Journal of the History of Sexuality* 9 (2000), s. 1–24; Jacqueline Murray, "Twice Marginal and Twice Invisible: Lesbians in the Middle Ages", i *Handbook of Medieval Sexuality*, (ed.) Vern L. Bullough & James A. Brundage, New York 1996, s. 191–222; *Same Sex Love and Desire among Women in the Middle Ages*, (ed.) Francesca Canadé Sautman & Pamela Sheingorn, New York 2001.
- 14 David Halperin, "Forgetting Foucault: Acts, Identities, and the History of Sexuality", *Representations* 63 (1998), s. 99 och 109.
- 15 Carolyn Dinshaw, *Getting Medieval: Sexualities and Communities, Pre- and Postmodern*, Durham 1999, s. 194–195.
- 16 Mark D. Jordan, *The Invention of Sodomy in Christian Theology*, Chicago 1997, s. 163.
- 17 *Heliga Birgittas originaltext*, s. 80: "gupleka gærninga oc høfiska sipuanno".
- 18 *Heliga Birgittas originaltext*, s. 82: "ængum kættara þiæna ælla forrapara".
- 19 Olle Ferm, "Heliga Birgittas program för uppror mot Magnus Eriksson: En studie i politisk argumentationskonst", i *Heliga Birgitta – budskapet och förebilden: Föredrag vid jubileumssymposiet i Vadstena 3–7 oktober 1991*, (red.) Alf Härdelin & Mereth Lindgren, Stockholm 1993, s. 139. Birgittas uppfattning om motståndsrätt diskuteras också i Elisabeth Lundqvist, "Får man störta en usel kung? Den heliga Birgitta och de svenska reformatorernas skilda uppfattningar", i *Forskningsfronten flyttas fram: Utbildningskultur och maktkultur*, (red.) Hans Albin Larsson, Bromma 2003, s. 140–165. Om hänvisningar till de svenska medeltidslagarna i Birgittas uppenbarelser, se Sven-Erik Pernler, "'Tres leges sunt': Om lagmansdottern och lagarna", i *Heliga Birgitta – budskapet och förebilden: Föredrag vid jubileumssymposiet i Vadstena 3–7 oktober 1991*, (red.) Alf Härdelin & Mereth Lindgren, Stockholm 1993, s. 51–65.

- 20 Gilkær, s. 216.
- 21 Den politiska utvecklingen i det svenska riket under sent 1350-tal diskuteras i Lennart Sjöstedt, *Krisen inom det svensk-skånska väldet 1356–1359*, Lund 1954.
- 22 *Heliga Birgittas originaltexter*, s. 80: "rikeno styra æpte guz vina rapum", och s. 82: "sinum piæ-nistomanum lyba". Gilkær, s. 216. Tore Nyberg gör en annan tolkning. I upprorsmanifestet finns helt visst en plan för hur aristokratin ska handla, menar Nyberg, men det är inte kungen själv som är Birgittas politiska motpart – snarare aristokratin. För Birgitta var proceduren avgörande, att aristokratin handlade på rätt sätt. Möjligen var det så att stormannakretsen i Sverige missförstod hennes uppfattning om Magnus Erikssons regentskap. Tore Nyberg, "Birgitta politikern", i *Birgitta av Vadstena: pilgrim och profet 1303–1373: En jubileumsbok*, (red.) Per Beskow & Annette Landen, Stockholm 2003, s. 93 och 101–102. För en mer allmän reflektion över Birgittas politiska verksamhet, se Erik Lindberg, "Birgitta – politikern", i *Birgitta – feminist, politiker och helgon: En antologi från Birgittajubileumsåret 2003 vid Linköpings universitet*, (red.) Karin Schuback, Linköping 2005, s. 79–95.
- 23 Gottfrid Carlsson, "Heliga Birgittas upprorsprogram", i *Archivistica et mediævistica Ernesto Nygren oblata*, (red.) Ingvar Andersson m.fl., Stockholm 1956, s. 87 och 95.
- 24 De svenska tronstriderna under tidigt 1360-tal behandlas i Sten Engström, *Bo Jonsson. I: Till 1375*, Uppsala 1935, s. 39–86.
- 25 Kraft 1927, s. 3; Andersson, s. 138–143. Kyrkohistorikern Kristin Drar anser att den förenklade dualism som präglar ett sådant tanke-system inte återfinns hos Augustinus utan är en senare utveckling. En annan väsentlig kritik av Ingvar Anderssons analys är att Augustinus aldrig ansåg att Gudsstaten kunde uppnås i den här världen. En världslig stat som kontrollerades av kyrkan är ett senmedeltida påfund med rötter i kanonisk rätt, menar Drar. Hennes slutsats är att Birgitta försökt påtvinga Magnus Eriksson ett fursteideal som utgår från kanonisk rätt men också från den svenska landslagen. Kristin Drar, *Konungens herravälde såsom rättvisans, fridens och frihetens beskyddare: Medeltidens fursteideal i svenskt hög- och senmedeltida källmaterial*, Lund 1980, s. 95 och 115. Även Hans Torben Gilkær avvisar uppfattningen att Birgittas fursteideal skulle grunda sig i Augustinus lära. Han anar istället en aristotelisk statssyn i upprorsmanifestet. Gilkær, s. 219.
- 26 Kraft 1927, s. 2; Andersson, s. 111–112.
- 27 Den medeltida uppfattningen om ett rättfärdig krig diskuteras i Frederick H. Russell, *The Just War in the Middle Ages*, Cambridge 1975.
- 28 Andersson, s. 112. En översiktlig diskussion om augustinska inslag i svensk historieskrivning under medeltiden finns i Michael Linton, "Rex iustus och iniustus", i *Kulturbistoriskt lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid*, (red.) John Granlund, bd 14, Malmö 1969, sp. 150–154.
- 29 Carlsson, s. 97.
- 30 Ferm 1993, s. 140. Kristin Drar menar dock att anklagelsen mot Magnus Eriksson egentligen inte handlar om otukt. Han lastas däremot för att ha handlat omdömeslöst när han valt att ta råd av vissa världsliga män och inte de gudfruktiga. Drar, s. 111.
- 31 *Libellus de Magno Erici rege*, s. 14: "Eodem tempore cepit gaudium verti in dolorem."
- 32 Andersson, s. 156.
- 33 Annamarie Jagose, *Queer Theory: An introduction*. New York 1996, s. 17. Se även Steven Seidman, "Deconstructing Queer Theory or the Under-Theorization of the Social and the Ethical", i *Social Postmodernism: Beyond identity politics*, (ed.) Linda Nicholson & Steven Seidman, Cambridge 1995, s. 117; Don Kulick, "Queer Theory: Vad är det och vad är det bra för?", *lambda nordica* 2:3–4 (1996), s. 9–10.
- 34 Simon Gaunt, "Straight Minds/Queer Wishes in Old French Hagiography: *La Vie de Sainte Euprosine*", *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies* 1:4 (1995), s. 441. Gaunts artikel i en omarbetad version finns också utgiven i *Premodern Sexualities*, (ed.) Louise Fradenburg &

- Carla Freccero, New York 1996, s. 153–173. För en god om än kritisk genomgång av olika queerteoretiska perspektiv i medeltidsforskningen, se Allen J. Frantzen, *Before the Closet: Same-Sex Love from Beowulf to Angels in America*, Chicago 1998, s. 1–29. Även Glenn Burger och Steven F. Kruger diskuterar olika sätt att förhålla sig queer till medeltiden i *Queering the Middle Ages*, Minneapolis 2001, s. XI–XXIII. Exempel på queer läsningar av medeltida texter finns i Dinshaws bok *Getting Medieval* men även i *Queer Iberia: Sexualities, Cultures, and Crossings from the Middle Ages to the Renaissance*, (ed.) Gregory S. Hutcheson & Josiah Blackmore, Durham 1999; Richard E. Zeikowitz, *Homoeroticism and Chivalry: Discourses of Male Same-Sex Desire in the Fourteenth Century*, New York 2003; William Burgwinkle, *Sodomy, Masculinity, and Law in Medieval Literature: France and England, 1050–1230*, New York 2004; Anna Klosowska, *Queer Love in the Middle Ages*, New York 2005.
- 35 W. M. Ormrod, "The Sexualities of Edward II", i *The Reign of Edward II: New Perspectives*, (ed.) Gwilym Dodd & Anthony Musson, York 2006, s. 26.
- 36 Karras 2005a, s. 23. Jfr James A. Brundage, *Law, Sex, and Christian Society in Medieval Europe*, Chicago 1987, s. 580–582.
- 37 Michael Goodich, *The Unmentionable Vice: Homosexuality in the Later Medieval Period*, Santa Barbara 1979, s. 26 och 60; Jacques Chiffolleau, "Dire l'indicible: Remarques sur la catégorie du nefandum du XIIIe au XVe siècle", i *Annales ESC* 45:2 (1990), s. 289.
- 38 Karras 2005a, s. 136.
- 39 Sodomibegreppets framväxt inom teologin och dess obestämbarhet har diskuterats av Mark D. Jordan. Han menar att kyrkomannen Petrus Damiani troligen var den som skapade ordet *sodomia* och då inbegrep följande fyra handlingar: att onanera, att smeka någon annans penis och själv bli smekt, att få utlösning mellan någons lär och att ha anala samlag. Jordan, s. 46. Till synd mot naturen räknar teologen Thomas av Aquino att få utlösning utan samlag, att få utlösning av samlag med en varelse av annan art, att få utlösning av samlag med någon av samma kön och att få utlösning på annat sätt än det naturliga – antingen med ett opassande redskap eller på andra opassande sätt. Jordan, s. 144. Förvirringen kring begreppen sodomi och synd mot naturen uppmärksammas också i Vern L. Bullough, "The Sin against Nature and Homosexuality", i *Sexual Practices and the Medieval Church*, (ed.) Vern L. Bullough & James Brundage, Buffalo 1982, s. 55–71.
- 40 Goodich, s. 62–63; Jordan, s. 147. Att de medeltida teologerna med sådan kraft fördömde sodomi kan förmodligen förklaras av att sodomitiska handlingar ofta associerades med prästerskapet. Som V. A. Kolve påpekar fanns också en oro för samkönat umgänge innanför klostrens murar. V. A. Kolve, "Ganymede/Son of Getron: Medieval Monasticism and the Drama of Same-Sex Desire", i *Speculum* 73 (1998), s. 1037–1041.
- 41 Goodich, s. 34; Jordan, s. 17.
- 42 Vern L. Bullough, "Postscript: Heresy, Witchcraft, and Sexuality", i *Sexual Practices and the Medieval Church*, (ed.) Vern L. Bullough & James Brundage, Buffalo 1982, s. 206 och 210; Brundage 1987, s. 313.
- 43 James A. Brundage, "The Politics of Sodomy: Rex V. Pons Hugh de Ampurias (1311)", i *Sex in the Middle Ages: A Book of Essays*, (ed.) Joyce E. Salisbury, New York 1991, s. 240. Jfr Goodich, s. 7–10.
- 44 Goodich, s. 3–9; Jordan, s. 10–28; Karras 2005a, s. 132–134.
- 45 Goodich, s. 10. Jacques Chiffolleau anser att senmedeltidens inkvisitionsprocesser öppnade för sodomianklagelser. Det är inkvisitionens tortyr under tidigt 1300-tal som gör det möjligt att tala om det onämnbare. Chiffolleau, s. 303.
- 46 Zeikowitz, s. 104.
- 47 Ian Mortimer, "Sermons of Sodomy: A Reconsideration of Edward II's Sodomitical Reputation", i *The Reign of Edward II: New Perspectives*, (ed.) Gwilym Dodd & Anthony Musson, York 2006, s. 52.

- 48 Malcolm Barber, *The Trial of the Templars*, Cambridge 1978, s. 246–247.
- 49 Goodich, s. 12; Zeikowitz, s. 107–113. En mer grundlig genomgång av anklagelserna mot tempelherrarna finns i Barber, s. 178–192, 248–252.
- 50 Barber, s. 73–74.
- 51 Barber, s. 221–231.
- 52 Brundage 1991, s. 243.
- 53 J. S. Hamilton, *Piers Gaveston, Earl of Cornwall, 1307–1312: Politics and Patronage in the Reign of Edward II*, Detroit 1988, s. 47–49; Pierre Chaplais, *Piers Gaveston: Edward II's adoptive brother*, Oxford 1994, s. 42–43.
- 54 *Flores Historiarum*, (ed.) Henry Richards Luard, bd 3, i *Rerum Britannicarum medii ævi scriptores* 95:3, Vaduz 1965, [London 1890], s. 229: "O vesana stultitia regis Anglorum, a Deo et hominibus cunctis reprobanda, qui sibi propriam infamiam et concubitus illicitos peccatis plenos non dilexisset, nequaquam tam generosam regni consortem et dulces amplexus conjugales in contemptum generis sui a latere suo removisset!"
- 55 *Annales Paulini* i *Chronicles of the Reigns of Edward I. and Edward II.*, (ed.) William Stubbs, bd 1, i *Rerum Britannicarum medii ævi scriptores* 76, Vaduz 1965, [London 1882], s. 262: "In omnem igitur terram exiit rumor iste, quod rex plus amaret hominem magum et maleficum quam sponsam suam elegantissimam dominam et pulcherrimam mulierem."
- 56 Natalie Fryde, *The Tyranny and Fall of Edward II, 1321–1326*, Cambridge 1979, s. 47.
- 57 *The Register of Bishop Grandison, Bishop of Exeter*, (ed.) F.C. Hingeston-Randolph, bd 3, London 1899, s. 1542: "tyrannus et sodomita".
- 58 Ormrod, s. 33.
- 59 Ormrod, s. 27.
- 60 Mortimer, s. 49.
- 61 William D. Phillips, Jr, *Enrique IV and the Crisis of Fifteenth-Century Castile 1425–1480*, Cambridge 1978, s. 76–77.
- 62 Diego de Valera, *Memorial de diversas hazañas*, (ed.) Juan de Mata Carriazo, i Colección de crónicas españolas 4, Madrid 1941, s. 99: "A tierra, puto." För en diskussion om de rituella inslagen i Henrik IV:s skenavsättningen, se Angus MacKay, "Ritual and Propaganda in Fifteenth-Century Castile", *Past and Present* 107 (1985), s. 3–43.
- 63 Barbara Weissberger, "¡A tierra, puto! Alfonso de Palencia's Discourse of Effeminacy", i *Queer Iberia: Sexualities, Cultures, and Crossings from the Middle Ages to the Renaissance*, (ed.) Gregory S. Hutcheson & Josiah Blackmore, Durham 1999, s. 301.
- 64 Alfonso de Palencia, *Crónica de Enrique IV*, övers. Antonio Paz y Melia, bd 1, i Biblioteca de Autores Españoles 257, Madrid 1973, s. 82.
- 65 Phillips, s. 94–95.
- 66 Weissberger, s. 296.
- 67 Zeikowitz, s. 105–106.
- 68 Exempler är flera. När ett antal biskopar och andra diskuterade varför den engelske kungen Rikard II (1367–1400) borde störtas från tronen fördes också hans könsliv på tal. Att kungen hemföll åt lögnar, vansinnesutbrott och sodomi var skäl nog att få honom avsatt, menade upprorsmännen. Zeikowitz, s. 127. Christopher Fletcher beskriver hur Rikard II:s kritiker också vände sig mot det pojkkaktiga och det kvinnliga i hans karaktär. Det gjorde honom ovärdig att regera, ansåg man: "Like the boy and the woman, his unstable physical make-up led him into vice and made him unworthy to rule." Christopher Fletcher, "Manhood and Politics in the Reign of Richard II", *Past and Present* 189 (2005), s. 38. I Böhmen beskyldes Rikards sväger Václav IV (1361–1419) för att plåga sitt folk med tunga skatter och beröva aristokratin dess ämbeten. Han älskade hundar men inga människor och uppvaktade skägglösa ynglingar men inga kvinnor, påpekade en kritiker och antydde att Václavs begär till unga män var ett utslag för det bestialiska i hans personlighet. Hergemöller, s. 194. Även i kritiken

- mot Johan II av Kastilien (1405–1454) talas det om den onämbara synden, den värsta av dem alla, som hans favorit Álvaro de Luna förde med sig till hovet. Där påpekades också att både kungens kropp och själ förhåxades av de Lunas konst. Gregory S. Hutcheson, "Desperately Seeking Sodom: Queerness in the Chronicles of Alvaro de Luna", i *Queer Iberia: Sexualities, Cultures, and Crossings from the Middle Ages to the Renaissance*, (ed.) Gregory S. Hutcheson & Josiah Blackmore, Durham 1999, s. 227.
- 69 Sancta Birgitta, *Reuelaciones*. Lib. VIII, cap. 16, s. 110: "quodam sagace homine adulateore".
- 70 Sancta Birgitta, *Reuelaciones*. Lib. VIII, cap. 16, s. 110–111: "Quia ille vellera habet ouina, sitim inextinguibilem et fraudis venenum in corde. Si vero rex audierit consilia eius et vult amicitiam eius et dissoluerit se cum eo, confidendo plenarie de eo, reprobabitur a me et erit prouerbium et ridiculum multorum dicencium: 'Ecce rex similior est asino coronato quam principi!'"
- 71 Uttrycket "slår sig lös med honom" är hämtat ur Tryggve Lundéns svenska översättningen av Birgittas uppenbarelser. Verbet *dissoluo* betyder 'upplösa, upphäva' men har i sin adjektiviska form, *dissolutus*, även innebörden 'läattsinnig, tygellös'. *Glossarium till medeltidslatin* i Sverige, (red.) Ulla Westerbergh & Eva Odelman, bd 1, fasc. 4, Stockholm 1976, s. 332. Tryggve Lundén lyckas i sin översättning balansera dessa betydelser när han låter uttrycket behålla en allmän karaktär men samtidigt ger det en sexuell underton. Den heliga Birgitta, *Himmelska uppenbarelser*, övers. Tryggve Lundén, bd 3, Malmö 1958, s. 281.
- 72 Sancta Birgitta, *Reuelaciones*. Lib. VIII, cap. 19, s. 115.
- 73 Tryggve Lundén anser dock att vargen i Birgittas uppenbarelse syftar på den danske kungen Valdemar Atterdag vars dotter Margareta omtalas i ett senare stycke av texten. *Himmelska uppenbarelser*, bd 3, s. 256. Som Michael Nordberg påpekar är det en rätt osannolik slutsats. Det är inte troligt att en kung skulle upphöja en annan kung och ta honom till rådgivare. Nordberg, s. 282–283.
- 74 Hans Gillingstam, "Bengt Hafridssons ätt", i *Äldre svenska frälsesläkter*, (red.) Folke Wernstedt, Hans Gillingstam & Pontus Möller, Stockholm 1957–1959, s. 115.
- 75 Sven Tunberg, "Bengt Algotsson", i *Svenskt biografiskt lexikon*, (red.) Bertil Boëthius, bd 3: Beck-Friis – Berndes, Stockholm 1922, s. 185.
- 76 Birgitta Fritz, *Hus, land och län: Förvaltningen i Sverige 1250–1434*, bd 1, Stockholm 1972, s. 90–91; bd 2, Stockholm 1973, s. 119. Möjligen var Bengt Algotsson även ståthållare i Skåne vid 1350-talets mitt, se Sjöstedt, s. 185–186.
- 77 Hans Gillingstam, "Hertig Bengt Algotsson och Magnus Nilsson Röde", *Historisk tidskrift* 70 (1950), s. 21. Jfr Hans Gillingstam, "Uppteckningen om mordet på hertig Bengt Algotsson", *Historisk tidskrift* 70 (1950), s. 297–298.
- 78 Sancta Birgitta, *Reuelaciones*. Lib. VIII, cap. 19, s. 115, och cap. 31, s. 137.
- 79 Sancta Birgitta, *Reuelaciones*. Lib. VIII, cap. 19, s. 115.
- 80 Nordberg, s. 283.
- 81 Alan Bray, "Homosexuality and the Signs of Male Friendship in Elizabethan England", *History Workshop Journal* 29 (1990), s. 1.
- 82 Bray, s. 10–11.
- 83 Bray, s. 11.
- 84 Herman Schück, *Rikets råd och män: Herredag och råd i Sverige 1280–1480*, Stockholm 2005, s. 72–73. Schück påpekar att herremötet och rikets råd inte var särskilt framträdande i det politiska systemet under Magnus Erikssons regentskap, åtminstone inte fram till 1355. Krisåren 1356–1359 innebar dock en vitalisering av herredagen. Schück, s. 81 och 126.
- 85 Uppenbarelsen visar en påtaglig likhet med upprorsmanifestet och är sannolikt tillkommen vid samma tid, alldeles i början av 1360-talet. Nordberg, s. 285–286. De är dessutom uppbyggda på liknande sätt; beskrivningen av Magnus vanstyre inleds med en antydning om sodomi och följs av ett ifrågasättande av om han har den rätta tron. Salomon Kraft har velat se texterna som parallella. Han menar att upprorsmanifestet inte placerades bland övriga

- uppenbarelser när de sammanställdes av det skälet att innehållet däri skulle ha dubblat innehållet i rättegångsuppenbarelsen. Upprorsmanifestet fördes därför till de bifogade uppenbarelsena. Kraft 1927, s. 23. För en annan uppfattning, se Andersson, s. 168.
- 86 Rättegångsscener är mycket vanliga hos Birgitta och har förklarats med hennes uppväxt i en lagmansläkt. Birgit Klockars talar om ett juridiskt sätt att tänka hos Birgitta. Birgit Klockars, *Birgitta och böckerna. En undersökning av den heliga Birgittas källor*, Stockholm 1966, s. 41 och 140. Jfr Bergh, s. 152–153.
- 87 Sancta Birgitta, *Reuelaciones*. Lib. VIII, cab. 56, s. 214.
- 88 Sancta Birgitta, *Reuelaciones*. Lib. VIII, cab. 56, s. 217: "Et ego consului rege quedam peccata facere in occulto, que ipse non audebat agere in aperto. Cui eciam persuasi diu et multas oraciones et psalmos legere sine attentione et deuocione cordis [...] Persuasi quoque regi, ut ceteris bonis viris regni despectis unum super omnes hominem eleuaret et pre omnibus prefereret et eum plus quam se toto corde diligeret, filium eciam proprium odiret, communitatem populorum regni sui exactionibus grauaret, homines interficeret et ecclesias spoliaret."
- 89 Ingvar Andersson anser dock att det är skenhelighet som Magnus gjort sig skyldig till. Andersson, s. 140.
- 90 Det var på det sättet som sodomi skulle behandlas i bikten enligt många botböcker. Den som begått synden förstod vad den innebar. Om han inte gjorde det kunde talet ge inspiration till nya synder. Karras 2005a, s. 137. Mark D. Jordan anser att den tidiga användningen av ortnamnet Sodom i botböckerna tjänar samma syfte. Det skulle avslöja för de som redan visste men dölja för andra. Jordan, s. 41.
- 91 Andersson, s. 140–141. Den sodomitiska synden ansågs kunna orsaka jordbävningar, hungersnöd och pest. Brundage 1991, s. 239; Jordan, s. 100.
- 92 *Libellus de Magno Erici rege*, s. 14. "Interea rex crebrescente fama sua et audacia regine cepit exaltare militem vnum, in quem ambo consimili affectu consenserunt rex scilicet et regina, et diligentes eum plus quam filios suos fecerunt eum ducem, tradentes ei quasi totum regnum et omnia nobiliora et forciora castra, filiumque suum, quem antea rex creauerat regem, fecit vocari et esse ducem; de quo quidem facto licet omnes nobiles et alii in regno turbarentur, nullus tamen in aperto reclamare audebat, antequam filius suus venit ad etatem, qui animatus consilio et auxilio maiorum et diciorum in regno sapienciorumque mouit bellum contra ducem illum et consequutus de eo victoriam reuicit terras et castra ipsumque expulit in vicinas regiones. Filius itaque potens cepit esse in regno, qui patri et matri partem de regno deputauit ad sustentacionem eorum, jurans aperte se duci expulso numquam daturum amicitiam, sed morte amara si obtinuerat eum dampnaturum."
- 93 Mönstren känns igen från en av Birgittas uppenbarelser: Lib. VIII, cap. 56. Efter författarens beskrivning av hur vanäran återupptogs följer en lista över de realpolitiska felsteg som Magnus gjorde sig skyldig till. Det råder ingen tvekan om att *Libellus de Magno Erici rege* står i beroendeförhållande till Birgittas uppenbarelse. Kraft 1927, s. 11, och 1929, s. 166–167 och 180. Michael Nordberg anser att författaren till *Libellus de Magno Erici rege* också har påverkats av den engelske kungen Edvard II:s öde. Nordberg finner det sannolikt att den andra upphöjelse har lagts till för att göra berättelsen mer överensstämmande med krönikorna om Edvard II. Nordberg, s. 284.
- 94 Sancta Birgitta, *Reuelaciones*. Lib. VIII, cap. 11, s. 99: "Set iste rex et regina consenserunt in unum apparens bonum set non discretum, quod altera pars consensit voto continencie ex feruore nouicio et ex zelo indiscreto et leuitate animi, alia vero pars ex quadam placencia et impulso subito et causa fugiendi doloris."
- 95 Avhållsamhet inom äktenskapet under medeltiden diskuteras i Dyan Elliott, *Spiritual Marriage: Sexual Abstinence in Medieval Wedlock*, Princeton 1993.
- 96 *Heliga Birgittas uppenbarelser*, (red.) G. E. Klemming, bd 3, Stockholm 1861, s. 318: "aff nyom ok bradhom hita ok oskällicom älskogha".

- 97 Sancta Birgitta, *Reuelaciones*. Lib. VIII, cap. 31, s. 137: "...quia moribus et voluntate immutati sunt. Hominem quoque de radice vipperea eleuauerunt".
- 98 Nordberg, s. 284.
- 99 Zeikowitz, s. 106: "While 'sodomy' itself seldom surfaces in the trial testimonies of the Knights Templar or the chronicles concerning Edward II and Richard II... it is always hovering nearby as a hint, a suggestion, a possibility."
- 100 *Libellus de Magno Erici rege*, s. 14: "Eodem tempore cepit gaudium verti in dolorem, quia rex attediatus noluit commisceri carnaliter regine, quod ipsa attendens consentit ad tempus. Sed retractans propositum dixit et prodidit aliquibus de consilio regis se male contentari et egre ferre inchoata. Swasum est igitur regi mutare intentum suum, ex quo non placide regine respondit ille se malle penas amarissimas pati et mortem quam mutare anumum suum et redire ad consweta. Sic itaque rex et regina chohabitabant ad tempus in honore debito in concordia exteriori solita in reuerencia mutua, sed latencia cordium dissimile apparencium paucis erant nota, licet multi veritatem coniecturarent. Tandem processu temporis procurante dyabolo rex victus voluptate et consentiens cepit exercere actum carnis sed contra vsum nature et consuetudinem."
- 101 Se *Magnus Erikssons Landslag*, Konungsbalken 4 i *Corpus iuris sueo-gotorum antiqui. Samling af Sveriges Gamla Lagar*, bd 10: *Konung Magnus Erikssons Landslag*. (red.) C. J. Schlyter, Stockholm 1862, s. 8: "Huilk en af inrikis föddum, ok hælt af kunungæ sunum æn þe til æru."
- 102 John Carmi Parsons, "Family, Sex, and Power: The Rhythms of Medieval Queenship", i *Medieval Queenship*, (ed.) John Carmi Parsons, Stroud 1994, s. 4.
- 103 Frantzen, s. 14.
- 104 Om sodomi som hot mot könsordningen, se Ruth Mazo Karras, "The Lechery That Dare Not Speak Its Name: Sodomy and the Vices in Medieval England", i *In the Garden of Evil: The Vices and Culture in the Middle Ages*, (ed.) Richard Newhauser, Toronto 2005, s. 202–203. (Karras 2005b.)
- 105 Corinne Péneau, "Révélations et élections: Le corps du roi et la parole dans les Révélations de Sainte Brigitte", *Médiévales* 50 (2006), s. 86 och 94. Såväl Björn Bandlien som Agneta Ney betonar det okontrollerade och djuriska som en motbild till det manliga under nordisk medeltid. Björn Bandlien, *Man or Monster: Negotiations of Masculinity in Old Norse Society*, Oslo 2005, s. 349–352; Agneta Ney, "Vapen och verbalt vett: Om genusidentitet i den norröna litteraturen", i *Manligt och omanligt i ett historiskt perspektiv*, (red.) Anne Marie Berggren, Stockholm 1999, s. 47–58. Intressant är också att Magnus Eriksson i en senare tradition (1450-tal) just jämförs med ett "förnuftslöst djur". Ferm 2007, s. 19–20.
- 106 Jfr Malin Grundbergs analys av genus och heteronormativitet i Vasatidens kungliga ceremonier. Hon menar att "manlighet var en förutsättning för rättmätigt innehav av kungaämbetet". Malin Grundberg, *Ceremoniernas makt: Maktöverföring och genus i Vasatidens kungliga ceremonier*, Lund 2005, s. 235. Se även s. 62–64.
- 107 Gilkær, s. 213–214; Bo Almqvist, *Norrön niddiktning: Traditionshistoriska studier i versmagi*, bd 1: *Nid mot furstar*, Uppsala 1965, s. 82–83. Jfr *Äldre Västgötalagen*, Rättlösabalken 5, som utdömer böter för ett påstående som "jag såg att en man hade samlag med dig". *Corpus iuris sueo-gotorum antiqui. Samling af Sveriges Gamla Lagar*, bd 1: *Westgöta-Lagen*. (ed.) H. S. Collin & C. J. Schlyter, Stockholm 1827, s. 38: "Iak sa at maþær sarþ pik."
- 108 Preben Meulengracht Sørensen, *Norrønt nid: Forestillingen om den umandige mand i de islandske sagaer*, Odense 1980, s. 24. Jfr Folke Ström, *Nid, ergi and Old Norse moral attitudes. The Dorothea Coke Memorial Lecture in Northern Studies delivered 10 May 1973 at University College London*, London 1974, s. 10.
- 109 Henric Bagerius, "Kvinnokarlar: Medeltida män i manlighetens gränsmarker", i *Gränser: Populärvetenskapliga föreläsningar hållna under Humanistdagarna den 4–5 oktober 2003*, Göteborg 2003, s. 29–34. Det var inte alltid som niddiktaren gjorde mannen till kvinna i sina

- beskyllningar. I nidet kunde en man också liknas vid ett hondjur, en träl eller ett monster. Se vidare Bjørn Bandlien, s. 98–114.
- 110 Gilkær, s. 214.
- 111 Jonas Liliequist, "State Policy, Popular Discourse, and the Silence on Homosexual Acts in Early Modern Sweden", i *Scandinavian Homosexualities: Essays on Gay and Lesbian Studies*, (red.) Jan Löfström, New York 1998, s. 42–43.
- 112 Sancta Birgitta, *Reuelaciones*. Lib. VIII, cap. 56, s. 218.
- 113 Sancta Birgitta, *Reuelaciones*. Lib. VIII, cap. 56, s. 216: "corriperet viriliter".
- 114 *Heliga Birgittas originaltexter*, s. 82–83: "puru oc manlekit hiarta".
- 115 Jfr dock Jonas Liliequists slutsats att Magnus förvisso anklagades för allvarliga synder men inte berövades sin maskulinitet. Liliequist, s. 42–43.
- 116 Zeikowitz, s. 105–106.
- 117 Ormrod, s. 39.
- 118 Jean Froissart, *Chroniques*, bd 1: *Depuis le règne d'Edouard II jusqu'à l'ouverture des hostilités entre le roi de France et le roi d'Angleterre (1307–1340)*, (ed.) George T. Diller, Genève 1991, s. 34. Claire Sponsler menar att Jean Froissarts skildring av Edvard II:s avsättning "enlists a variety of heteronormative discourses, particularly those valorizing marriage and procreation, to attack same-sex desire." Claire Sponsler, "The King's Boyfriend: Froissart's Political Theater of 1326", i *Queering the Middle Ages*, (ed.) Glenn Burger & Stephen F. Kruger, Minneapolis 2001, s. 144.
- 119 Ian Mortimer menar att traditionen om hur Edvard II våldtogs till döds spreds under 1330-talet och uppfattades som propaganda av många krönikeförfattare. Flera av dem var inte ens övertygade om att kungen hade mördats. Mortimer, s. 53–57.
- 120 Ormrod, s. 34–35
- 121 *Libellus de Magno Erici rege*, s. 14: "Et satis videbatur absurdum et suspectum omnibus regnam intronittere se de negociis talibus regni, rege in domo pacifice residente."
- 122 Blankas agerande i *Libellus de Magno Erici rege* ansluter till en europeisk idétradition i det medeltida samhället där drottningar framställdes som giftmördare. Det var särskilt drottningar som – i likhet med Blanka – hade hämtats från utlandet som ansågs vara benägna att förgifta människor. Franck Collard, *Le crime de poison au Moyen âge*, Paris 2003, s. 115–116.
- 123 Här kan vi konstatera att författaren till *Libellus de Magno Erici rege* givit den svenska drottningen ett mindre handlingsutrymme än hon i själva verket hade. Som Steinar Imsen påpekar var Blanka en mäktig drottning som regerade riket i Magnus frånvaro. Hon hade dessutom ett eget "drottningadöme" i Norge som hon ensam styrde över. Steinar Imsen, "Late Medieval Scandinavian Queenship", i *Queens and Queenship in Medieval Europe: Proceedings of a Conference held at King's College, London, April 1995*, (ed.) Anne J. Duggan, Woodbridge 1997, s. 61–62 och 67. Det tycks med andra ord ha varit accepterat att drottningen deltog i riksstyret och regerade över sina egna förlänningar. Men uppenbarligen fick inte hennes beslut inkräkta på kungens maktutövning; att ett agerande som Blankas hotade könsordningen framgår av *Libellus de Magno Erici rege*.
- 124 Tillnamnet smek uppkom senare och är, som Jonas Liliequist visar, dubbeltydigt. Det har tolkats som "smekning" och då förbundits med Birgittas anklagelser. Men under medeltiden hade smek också starka konnotationer till "smicker". Olaus Petri förklarar i en krönika från 1500-talet att Magnus fick tillnamnet då han gav bort Skåne till den danske kungen Valdemar Atterdag som övertalat och smickrat honom att göra så. Ordet *smek* refererade till godtrogenhet och undfallenhet i politiska frågor men förmodligen också till en effeminerad man. Liliequist, s. 43. Som vi ser det finns ingen motsättning mellan ordets två betydelser. Båda kan dessutom hänföras till Birgittas beskrivningar av Magnus Erikssons misstänkta relation till den sluge smickraren.
- 125 Sancta Birgitta, *Reuelaciones*. Lib. VIII, cap. 47, s. 177: "filius inobediencie".

- 126 Nordberg, s. 288.
- 127 Bray, s. 13.
- 128 Alan K. Smith, "Fraudomy: Reading Sexuality and Politics in Burchiello", i *Queering the Renaissance*, (ed.) Jonathan Goldberg, Durham 1994, s. 85.
- 129 Lars Hermansson, "Vänskap som politisk ideologi i Saxo Grammaticus Gesta Danorum", *Historisk tidskrift* 123 (2003), s. 546.
- 130 Eva Österberg, "Vänskap – hot eller skydd i medeltidens samhälle? En existentiell och etisk historia", *Historisk tidskrift* 123 (2003), s. 561. Citatet åsyftar vänskap inom klostret. Vi har tagit oss friheten att låta det stå mer generellt än det först kanske var tänkt.
- 131 Bray, s. 2.